

המאמר מבקש לבחון את השפעת הסחר במידע אישי ובתוצריו על הפרט מושא המידע. חלקו הראשון של הדיון מגלה את חיבורן ההשוואה הרווחת בין נפט למידע: מידע אינו אך ורק סחורה המשמשת לייצור סחורות אחרות אלא סחורה טרנספורמטיבית כמו אדמה, עבודה, כסף. הסחרת המידע היא מפתח לטרנספורמציה חדשה: מחיקתו של האינדיבידואל. אינדיבידואלים, בעבר סובייקטים של תהליכי הסחר, הפכו כעת לאובייקטים של הסחר, במה שמהווה אינטנסיפיקציה של מהלך ההסחר; הסחרת המידע האישי משלימה את המהלך שראשיתו בהסחרת כוח העבודה האנושי. בשיא תהליך הפירוק של הסובייקט האנושי, נפרקת ממנו יכולת הרפלקסיה העצמית שלו, ועמה האפשרות לחירות.

חלקו השני של הדיון מבקר את זה הראשון, באמצעות דיון אונטולוגי במידע אישי המכוון לשאלה הבאה: האם התנגדות מוסרית להסחרת האדם אינה אלא חלק חיוני ממערך סימבולי שמטרתו להסוות את היעדר המקור, את מות האנושי? את הדיון בחלק זה מניע חשד במוסרנות שבגינוי הסחרת העצמי ובמניעיו של גינוי כזה: לא אחת מתחורר לנו שהפניית אצבע מאשימה כלפי מנגנון כלשהו, היא חיונית לפעילותו התקינה של אותו מנגנון. ההוקעה המוסרית של הסחרת העצמי אינה אלא החייאה של סדר מוסרי שבו חפץ ההון, שבהיותו חסר מוסר נדרש לו מבנה על מוסרי לשם תפקודו.

“The fate of information in the typically American world is to become something which can be bought or sold”.

Norbert Wiener, 1954

“I ask every thinking man to show me what remains of life”.¹

Charles Baudelaire, 1867

מבוא

מידע הוא סחורה. יתר על כן; מידע הוא סחורה שקשה להפריז בחשיבותה לגאופוליטיקה של הכלכלה העולמית העכשווית. אבולוציה של טכנולוגיות מידע בעשורים האחרונים יצרה ארכיטקטורות דיגיטליות של מעקב המאפשרות איסוף, צבירה, עיבוד, אחסון והעברה של

* ד"ר מיקי זר, חוקרת משפט וטכנולוגיה, אוניברסיטת תל אביב. לשיחות והערות על טיוטות מוקדמות אני מודה למיכאל בירנהק, לרועי קרייטנר ולמשתתפי כנס הפרטיות העשירי באוניברסיטת תל אביב, מאי 2023.

1 CHARLES BAUDELAIRE, LES JOURNAUX INTIMES: FUSÉES, MON CŒUR MIS À NU 95 (Georges Crés et cie 1919), “Je demande à tout homme qui pense de me montrer ce qui subsiste de la vie”

כמויות מסחררות של נתונים ומידע על כל דבר, גם עלינו: על הרגלי האכילה, השינה, הבילוי והצריכה שלנו, על רגשות, על חלומות, על סודות, על תנועות העכבר שלנו. הערך המוניטרי של מידע זה אינו מפסיק לצמוח, ומאגרי נתונים ומידע אישי נסחרים בשוק בעסקאות מכר לכל דבר. חוויות והתנסויות יומיומיות הופכות לסחורה, לשם הפקת רווח כלכלי ופוליטי עבור מחזיקי המידע ובעליו. הסחרת המידע מתאפשרת בין השאר הודות לטכנולוגיות המידע החדשות, אבל בו בזמן היא משמשת תמריץ לאבולוציה של טכנולוגיות אלה.

המעבר לדיגיטלי כרוך בהיעלמות הפרט והיעלמות ההמון גם יחד לתוך "חבילת המידע" הכוללת רסיסי מידע כמו טביעת אצבע, צלקת, קעקוע, היכן ממוקם בית המרקחת האחרון שביקרתי בו – שבהמשך מורכבים ביחד לשם יצירת פרופיל דיגיטלי שאף הוא נסחר בשוקי המידע. לכאורה, המעבר לדיגיטלי נדמה כתנועה חד-כיוונית לעבר המופשט, הלא-מטריאלי. עם זאת, אין מדובר בתהליך של דה-מטריאליזציה ותו לא, מכיוון שהסחר במידע ובתוצריו מייצרים מטריאליזציה חדשה: רסיסי המידע והפרופילים המורכבים מהם הופכים לסחורה, שבה משתמשים כדי להשפיע ולכוון את התנהגותו של הפרט מושא המידע.

פיסות המידע על אודות הפרט הם הרכיבים המייצגים של אישיותו וזהותו של הפרט. לפרגמנטים של זהות כאלה אין קיום עצמאי ממשי, וודאי שאינם סחורה במובן האמפירי של המושג. במאמר זה אבקש לבחון את השפעת הסחר במידע אישי ובתוצריו על הפרט מושא המידע. האם וכיצד המטריאליזציה של הזהות, הפיכתה לאובייקט סחיר, מדיד וניתן להשוואה, משפיעה על היחיד האנושי, על זהותו, על עצמיותו, על אנושיותו? המאמר בנוי משני חלקים עיקריים. החלק הראשון מבקר את הסחרת המידע ברוח מסורת החשיבה הליברלית. הטענה העיקרית היא שהסחרת המידע האישי היא העצמה של מהלכי הסחרת קודמים, והיא משלימה את המהלך שראשיתו בהסחרת כוח העבודה האנושי. החלק השני מבקר את הראשון ושואל האם התנגדות מוסרית להסחרת האדם, כזו שהוצגה בחלק הראשון, אינה אלא חלק חיוני ממערך סימבולי שנועד להקל על פעולת מנגנוני ההסחרת. אולם גם אם נדמה שהביקורת השנייה חותרת תחת הראשונה ובכך מבטלת את תוקפה, אין הן מוציאות זו את זו. למעשה, שילוב בין שתי הביקורות הוא המאפשר לנו להבין באופן מלא יותר כיצד פועלת הסחרת המידע האישי ומהן השלכותיה.

א. הסחרת נתונים ומידע אישי

1. מידע אישי והסובייקט המידעי

ההשוואה בין מידע לבין נפט נשמעה לא אחת, בטענה שמידע הוא משאב שהיחס בינו לבין הקפיטליזם של שלהי המאה העשרים דומה ליחס שבין הנפט לבין הקפיטליזם של תחילת המאה העשרים, ושהשליטה על מידע ועל אמצעי התעבורה שלו הם המפתח להצלחה בעולם הקפיטליסטי של היום.² אין תמה אם כן שמעקב הוא המודל העסקי הרווח של הכלכלה המקוונת, ושבחסות החוק התרחבה בעשור האחרון יכולתם של רשויות ציבוריות ושל עסקים לאסוף נתונים על אודות פרטים, לאגור, לעבד, לנתח אותם ולסחור בהם. בפועל, החברות

2 ראו למשל REG WHITAKER, THE END OF PRIVACY: HOW TOTAL SURVEILLANCE IS BECOMING
A REALITY 69 (1999).

הדמוקרטיה במערב יצרו תשתית טכנולוגית של מעקב המגובה בתשתית משפטית של מתן סמכויות מעקב.³

פרקטיקות וטכנולוגיות של נתוני עתק (ביג דאטה) הן הרכיב המהותי בלוגיקה חדשה של צבירה, שחוקרים מכנים אותה "קפיטליזם המעקב".⁴ צורה זו של הקפיטליזם מכוונת הן לחזות והן לשנות התנהגות אנושית, כאמצעי להפקת רווח ולשליטה שוקית. חוקרת הטכנולוגיה שושונה זובוף (Zuboff) תיארה את מבנה המעקב העולמי החדש באמצעות המונח "האחר הגדול" (Big Other) – משטר מוסדי מרושת דיגיטלית, מצוי בכל, המתעד חוויות והתנסויות יומיומיות, משנה והופך אותן לסחורה, לשם סלילת דרכים חדשות לרווח כלכלי ופוליטי.⁵ לטענת זובוף, המבנה של האחר הגדול מעצב מחדש את מבנה הכוח, הקונפורמיות וההתנגדות שאותם סימלה במשך יותר ממחצית המאה הקודמת מטפורת "האח הגדול". אולם בשונה מהכוח הריכוזי שאפיין את חברת ההמונים, מ"האחר הגדול" אין אפשרות לברוח. הכוח, שהיה מזוהה בעבר עם בעלות על אמצעי הייצור, מזוהה כעת עם בעלות על האמצעים להשפעה על התנהגות; המטרה האולטימטיבית של קפיטליזם המעקב, לפי זובוף, היא שינוי התנהגות הפרט בהתאם לאינטרסים של בעלי השליטה על המידע.⁶ מבחינה מערכתית, מעקב המידע העכשווי נועד בחלקו הגדול לאיסוף נתונים ומידע אישי לשם הסחר בהם; הפרטים מושפעים מהמעקב עוד בשלב של הפיכת פרטי המידע על אודותיהם לנתונים דיגיטליים לצורך הסחרתם, מה שמשפיע על אופיים של נתונים סחירים אלה; בשלב הבא, של "הקרנתם" של פרופילים אל הפרטים מושאי הפרופיל, הפרט מקבל חיזוק להעדפותיו כפי שתועדו בשלב המעקב הראשון, כלומר הפרופיל נבנה מנתונים שכבר נחשפו להשפעה הראשונית של המעקב על מושא המעקב. במקרה הרווח של פרופילים שמטרתם פרסום ושיווק ממוקדים המושגים באמצעות חיזוי העדפות וטעמים עתידיים של פרטים, הפרט המקבל חיזוק להעדפות ה"סבירות" יותר שלו "נדחף" להתאים את התנהגותו לפרופיל הצרכן המיטבי שלו. באופן זה הוא פועל בהתאם לאינטרסים של מייצרי הפרופיל, לעיתים קרובות ללא ידיעתו.⁷ הליכי פיקוח ומעקב עכשוויים משפיעים

3 ראו: Joel R. Reidenberg, *The Data Surveillance State in Europe and the United States*, 49 WAKE FOREST L. REV. 583, 584 (2014). ההבדל המשמעותי בין שני משטרי הגנת המידע המערביים הגדולים, האמריקאי והאירופי, נוגע לאובייקט ההסדרה העיקרי: החוק האמריקני עקיב בהגבלת כוחה של המדינה להתערב בחירויות הפרט, אלא בהקשר של ביטחון לאומי, אולם מותיר למגזר הפרטי טווח פעולה נרחב. לעומת זאת משטר הגנת המידע האירופי מסדיר בעיקר את פעולות המגזר הפרטי, ומתמקד פחות בהטלת הגבלות על רשויות ציבוריות.

4 ראו למשל Shoshana Zuboff, *Big Other: Surveillance Capitalism and the Prospects of* 30 J. INF. TECH. 75 (2015). *an Information Civilization*. לניסוח מוקדם יותר, ראו: John Edward Campbell & Matt Carlson, *Panopticon.com: Online Surveillance and the Commodification of Privacy*, 46(4) J. BROADCASTING & ELECTRONIC MEDIA 586 (2002).

5 SHOSHANA ZUBOFF, *THE AGE OF SURVEILLANCE CAPITALISM: THE FIGHT FOR A HUMAN FUTURE AT THE NEW FRONTIER OF POWER* 376 (2019).

6 שם.

7 להרחבה, ראו: מיקי זר "אנשים שקראו מאמר זה התעניינו גם ב...": על הקשר בין פרטיות לפרופילינג" *משפט חברה ותרבות* ב 69, 88 (מיכאל בירנהק עורך 2019).

על התנהגות הפרטים, מעצבים ואף מתמרנים אותה. כוחם של מוסדות שלטוניים ושוקיים לשלוט בעיצוב העדפותיו של הפרט, לרוב ללא ידיעתו, מתחזק כל העת. אולם ויסות ההעדפות הוא מעודן, סמוי ומתחזה לכזה הפועל לטובת האינטרס המיידני של הפרט הבוחר. השאלה החשובה כאן אינה האם גורם זה או אחר יצליח להשפיע על התנהגות או ייכשל בכך. זו שאלה חשובה, אך מעבר לכך, הסוגיה שעל הפרק היא היווצרותה של זירה שלמה חדשה של פעילות מסחרית, שבה כל בעלי המידע מתחרים על תשומת הלב שלנו ועל האפשרות להשפיע על תודעתנו, כאשר התחרות סמויה מעינינו. המעקף של מנגנוני הבקרה של הפרט, שאותו מבצע מודוס הפעולה של התחרות הזו באמצעות פרקטיקות שיווקיות שחוקיותן מפקפקת, מאפשר את שיבוש הבנת המציאות שלנו. מדובר בפעילות מסחרית חודרנית בהרבה מצורות קודמות בנוגע לזהות הפרט, מכיוון שהמניפולציה השיווקית מתרחשת מתחת לפני השטח של ההכרה.

מישל פוקו טען שמעקב הוא רכיב בלתי נפרד בהתפתחות טכנולוגיות של שלטון, וכן בהתפתחות הסובייקט המודרני.⁸ המעקב מייצר את סובייקט המעקב. למעשה, אותו "עצמי" ליברלי שהוא מושאן של תאוריות משפטיות, שכבר נמצא בעולם כיחידה אוטונומית שלמה וסגורה, הוא בדיה: העצמי מופיע ונבנה בהדרגה מתוך מצע חברתי ותרבותי קיים, שמערכי מעקב הם חלק ממנו. מה שהטכנולוגיה מאפשרת, והאופנים שבהם היא מאפשרת זאת, מכתיבים במידה רבה את האופן שבו אנו מבינים את העולם ואת אפשרויות הפעולה שלנו בתוכו. אין מדובר במנגנון דכאני בסגנון אורוול, אלא במנגנונים המביאים פרטים להשתתף ברצון ובאופן פעיל בתהליך כדי לזכות בהטבות: הנחות, שירותים ומוצרים "מתקדמים" או העלאת הסטטוס החברתי. פוקו, כחלק מפרויקט הדה-רומנטיזציה שלו בנוגע לשיח ה"משחרר" של המהפכה המינית במאה העשרים, הראה כיצד הכוח פועל לא רק על דרך השלילה, על ידי הכחשה, הגבלה, איסור או דיכוי, אלא גם על דרך החיוב על ידי ייצור של טובין, צורות עונג ומערכות של ידע ושיח.⁹ מנגנוניו של קפיטליזם המעקב מדגימים כיצד הכוח פועל על סובייקט המעקב על דרך החיוב, באמצעות פיתוי, עונג וידע. מנגנונים אלה אינם מביאים למשטור הפרט באופנים גלויים, כוחניים, אלא מתמרנים אותו לשיתוף פעולה שממנו "מרוויחים", לכאורה, כולם.¹⁰

2. מידע אישי כסחורה

בהקשר הכלכלי, התשובה לשאלה מה מהווה מידע אישי או לא היא פשוטה – כל פיסת מידע המשמשת על מנת להבדיל את הפרט מפרטים אחרים לצורך יצירת פרופיל שיחזה את

8 מישל פוקו לפקח ולהעניש: הולדת בית הסוהר (יואל רגב עורך מדעי, דניאלה יואל מתרגמת 2015).

9 מישל פוקו תולדות המיניות I: הרצון לדעת 7-14 (אריאלה אזולאי ועדי אופיר עורכים, גבריאל אש מתרגם 1996).

10 על הפעולה הפוזיטיבית של הנורמה של הביו-כוח, ראו: MICHEL FOUCAULT, ABNORMAL: LECTURES AT THE COLLÈGE DE FRANCE 1974-1975, 50 (Valerio Marchetti & Antonella Salmoni eds., Graham Burchell trans. Verso 2nd ed. 2004).

התנהגותו, מהווה סמן (marker) אישי.¹¹ הסחורה הנדונה כאן נחלקת לשני סוגים עיקריים: הראשון הוא נתונים ומידע אישי, הנאספים ונאגרים, השני הוא תוצרי העיבוד של הנתונים והמידע הללו, למשל פרופילים דיגיטליים של פרטים וקבוצות שנוצרו בהליכי כריית מידע ועיבוד נתונים.

עצם הגדרתו הראשונית של מידע כסחורה עשויה לעורר קושי אם נביא בחשבון שהגדרתה של סחורה באופן אמפירי "טהור", לטענת קארל פולאני, היא "אובייקט המיוצר לצורך מכירה בשוק".¹² לכאורה, ההגדרה אינה הולמת את מאפייני המידע האישי: גם אם נתגבר על הקושי לראות בו אובייקט חומרי, עדיין נתקשה לתארו כ"מיוצר", לפחות באופן ראשוני, לצורך מכירה בשוק.¹³ האם נתון בנוגע להאזנה לשיר של בוב מארלי על ידי משתמש ספוטיפיי הוא אובייקט? והאם נוכל לתאר את מטרת ההאזנה לכוב מארלי כתהליך ייצור אובייקט לצורך מכירתו בשוק? אולם מהסברו של פולאני אנו למדים שמידע אינו האובייקט הראשון שאינו עונה להגדרה האמפירית של סחורה, ובכל זאת הפך לחלק בלתי נפרד מהסחר בשוק. לדבריו, "תיאורם של עבודה, אדמה וכסף כסחורה הוא פיקטיבי לחלוטין".¹⁴ פולאני טען שעבודה ואדמה אינם אלא "אותם בני האדם שמהם בנויה החברה, והסביבה שבה הם מתקיימים".¹⁵ על דרך האנלוגיה, פיסות המידע על אודות הפרט הם רכיבים המייצגים את אישיותו וזהותו של הפרט. לרוגמה, המוסיקה שהפרט בוחר להאזין לה באתר ספוטיפיי מייצגת את טעמו האישי ולפיכך היא מייצגת היבט של אישיותו ושל

11 ראו למשל Campbell and Carlson, לעיל ה"ש 4, בעמ' 596.

12 KARL POLANYI, THE GREAT TRANSFORMATION: THE POLITICAL AND ECONOMIC ORIGINS OF OUR TIME 75 (Beacon Press Books 2nd ed. 2001). בשנים האחרונות חזרו כותבים העוסקים בפוליטיקה של שוקי המידע, כאשר הבולטת ביניהם היא קרוב לוודאי שושנה זוכוף, להגדרותיו של פולאני בניסיון להתאימן למידע דיגיטלי. זוכוף טענה שנכסי המעקב הם למעשה המציאות האינטימית שלנו שעברה קומודיפיקציה. אולם הנימוק של פולאני לכך שעבודה, אדמה וכסף הם סחורות פיקטיביות הוא שהם החומרים שהמציאות עצמה בנויה מהם. בהנחה שאצל פולאני, אם כך, המציאות עצמה היא קטגוריה מארגנת מסדר גבוה יותר, הסחורה הרביעית אינה המציאות עצמה אלא המידע, ובמקרה זה המידע האישי.

13 מכאן ואילך הדיון מתמקד במידע אישי, אולם מובלעת בו קדם הנחה, שלא אפתח כאן מטעמי מקום, בנוגע לשאלה הכללית יותר של הסחרת מידע. המתמטיקאי נורברט ווינר הסביר מדוע התייחסות למידע כאל סחורה – מה שלטעמו התרבות האמריקאית הפכה לבלתי נמנע – מובילה לחוסר הבנה מהותי בנוגע לטבעו של המידע, ולפיכך לטיפול שגוי בו. ראו NORBERT WIENER, THE HUMAN USE OF HUMAN BEINGS: CYBERNETICS AND SOCIETY 125 (Riverside press 2nd ed. 1954); כשם שאנטרופיה היא מדר לאי סדר, כך מידע הוא מדר של סדר; אנטרופיה ומידע אינם ניתנים לשימור באותה מידה, ולכן שניהם אינם מתאימים, באופן זהה, להפוך לסחורות. שם, בעמ' 116; התאוריה של ווינר עדיין שייכת לסדר הישן שבו למידע יש מובן־הוראה (reference). להצעה לפרוע את ההיפותזה של התאוריה הקיברנטית באמצעות הצבת ההיפותזה ההפוכה, שבה המידע שקול לאנטרופיה, משום ש"המידע שאירוע משתקף או מופץ בו הוא כבר צורה מופחתת של אירוע זה", ראו: ז'אן בודריאר סימולקרות וסימולציה 81 בה"ש 33 (אריאלה אזולאי מתרגמת, 2007).

14 Polanyi, לעיל ה"ש 12, בעמ' 76.

15 שם, בעמ' 75.

אופיו. לפרגמנטים של זהות כאלה אין קיום עצמאי ממשי, וודאי שאינם סחורה במובן האמפירי של המושג. היכולת הטכנולוגית לייצר פרגמנטים של זהויות ולסחור בהם היא טפילית, משום שהסחר אינו אלא תוצר הלוואי של היותו של המידע קיים ממילא; למען הדיוק, פרגמנטים של זהות אלה, פיסות המידע על אודות הפרט, אינם מיוצרים אלא נוצרים, והם נוצרים בדרך אגב, כלוואי לעיקר, שהוא חייו של אדם.¹⁶ למרות זאת, סחר בעבודה ובאדמה מתקיים תקופה ארוכה מספיק על מנת להשכיח את העובדה שתיאורם כסחורה הוא פיקטיבי וניצולם למטרת סחר הוא טפילי. בדומה לכך, ככל שהסחר במידע אישי על אודות פרטים הפך בעשור האחרון לגלוי, מקובל ושכיח יותר, נשכחה מאיתנו העובדה שתיאורו של מידע כזה כסחורה הוא פיקטיבי.

מנקודת המבט של מושאי המידע, נדמה שהגדרתו של פולאני את הסחורה אינה מתאימה לתיאור המידע האישי. אולם נקודת המבט של אוספי הנתונים מציעה אפשרות נוספת. הניטור והצפייה במושאי המידע מצד אוספי הנתונים, וכן איסוף הנתונים ואגירתם, הם פעולות הדורשות השקעת משאבים. לאיסוף נתונים בנוגע להאזנה לשיר מסוים על ידי משתמש מסוים בספוטיפיי יש עלות. גם עיבוד הנתונים באמצעים אלגוריתמיים והסקת מסקנות מהליכי עיבוד כרוכים בהשקעת משאבים. גם להפקת הנתון שלפיו משתמש ספוטיפיי המאזין לכוב מארלי יצביע למפלגה דמוקרטית יש עלות.¹⁷ במקרה הראשון, ייחשבו נתונים על אודות הרגלי ההאזנה של משתמשי ספוטיפיי לסחורה, משום שברגע שבו אוסף המידע הצופה בפעולותיו של הפרט הופך את הנתון הנצפה לדיגיטלי, תוכל פעולתו להיחשב לייצור אובייקט לצורך מכירתו בשוק. מכוח קל וחומר ייחשבו נתונים מהסוג השני לסחורה, מכיוון שמעבד המידע השקיע עבודה בניתוח הנתונים מהסוג הראשון ובכך יצר אובייקט חדש, לצורך מכירתו בשוק.

אולם גם אם נסכים, לצורך הדיון, שאכן מדובר בסחורה ככל שמדובר באקט ההעברה הראשון שבו הנתונים או המידע נאספים, באיזה מובן מושא המידע "מוכר" את המידע על אודותיו, ובאיזה מובן אוסף המידע "קונה" אותו? בפועל, התשובה היא שהמידע האישי הוא סחורה שמושאי המידע מקבלים תמורת מסירתה הטבות שונות, שהבסיסית שבהן היא זכות הגישה לשירותים שונים, ולצידה הטבות כלכליות הנלוות לשירותים כאלה. מודל ההתקשרות הרווח בעולם המקוון מבוסס על רווחים חיוביים, כאשר הסנקציה החריפה ביותר במודל זה היא הדרה.¹⁸ מי שיסרב למסור מידע אישי כאשר יבקש, למשל, להצטרף ל"מועדון הלקוחות" של סופרמרקט, ייענש על ידי הדרה מהשירות המבוקש ולא יזכה ליהנות

16 תיאור זה נוגע בעיקר להיווצרותו של שוק המידע האישי. היום רווחות טכנולוגיות שנועדו מלכתחילה לייצר מידע על מנת לסחור בו, כמו אפליקציות משחקים חנימיות. במקרה הזה הייצור הופך לטפיל ביחס לסחר.

17 אכן, על סמך עיבוד מידע שהראה קורלציה כזו בין מאזיני מארלי ובין מצביעי מפלגות דמוקרטיות, ועל סמך קורלציות דומות, הציעה פלטפורמת המוסיקה המקוונת "פנדורה" במה לקמפיניים פוליטיים שיתאמו-אישית למאזיניה. ראו: Elizabeth Dwoskin, *Internet Radio Service Builds Profiles of Its Audience*, THE WALL STREET JOURNAL. (Feb 13, 2014), <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304315004579381393567130078>.

18 Whitaker, לעיל ה"ש 2, בעמ' 139.

מההטבות וההנחות שיקבלו חברי המועדון. המסקנה המתבקשת היא שלפרט משתלם יותר להסכים להיות נתון למעקב תמידי.

3. פרקטיקות הסחר: רטוריקה שוקית ומתודולוגיה שוקית

מושג ההסחרה (commodification), כפי שהגדירה אותו המשפטנית מרגרט ג'ין ראדין, "בפירוש צר... מתאר קנייה ומכירה בפועל (או קנייה ומכירה המותרים על פי חוק) של דבר מה"¹⁹. אכן, פרקטיקות השימוש בנתונים ובמידע הולמות את הגדרת ההסחרה במובן הצר שלפיו הסחרה מתארת מכירה וקנייה בפועל של דבר מה. בפירוש הרחב, הסחרה כוללת "...לא רק קנייה ומכירה בפועל, אלא גם רטוריקה שוקית, כלומר הפרקטיקה של חשיבה על אינטראקציות כאילו היו עסקאות מכר, ומתודולוגייה שוקית, כלומר השימוש בניתוח עלות-תועלת כספית על מנת לשפוט את האינטראקציות הללו"²⁰. כפי שארחיב בסמוך, גם בפירושה הרחב ההגדרה הולמת את פרקטיקות השימוש בנתונים ובמידע.

3.א רטוריקה שוקית

הסוציולוג והפילוסוף גאורג זימל תיאר את הכלכלה כמקרה מסוים בלבד של הצורה הכללית של חליפין, כלומר של ויתור על משהו במטרה להרוויח משהו,²¹ וטען שיותר מכל צורת חליפין חברתית אחרת, החליפין של דבריי-ערך כלכליים מצביעים על קיומה של הקרבה.²² שום אדם סביר, ציין זימל, לא יוותר על ערך (value) מבלי לקבל ערך שווה לו בתמורה.²³ הרטוריקה סביב עסקאות החליפין המקוונות שמידע אישי עובר בהן ממושאי המידע אל אוספי המידע מבקשת להגדיר את אקט המסירה הראשוני כוולונטרי, או לכל הפחות כמסירה הנעשית בדרכי שלום, מתוך הסכמה מדעת ומרצון.²⁴ כך מוענקת למידע הנמסר הילה של מעין מתנה. בנוסף, הרטוריקה הוולונטרית מדגישה את ההקרבה הכלכלית של אוספי המידע ומוכרי, שהשקיעו מאמץ ועבודה בייצור תוצרי המידע.

לפעולות הנדרשות לצורך איסוף ואחסון נתונים ולסחר בהם יש עלות כלכלית. לעיבודם של הנתונים באופן שיהפכו ל"מוצר מידע מוגמר" (לדוגמה פרופיל צרכני של קבוצה מסוימת) יש עלות נוספת, שאף היא תתבטא במחירם הסופי של מוצרי המידע. אכן, מחזיקי המידע

19 Margaret Jane Radin, *Market-Inalienability*, 100 Harv. L. Rev. 1849, 1859 (1987)

20 שם.

21 GEORG SIMMEL, *THE PHILOSOPHY OF MONEY* 84 (Tom Bottomore & David Frisby trans., David Frisby ed. Routledge 3rd ed. 2004).

22 שם, בעמ' 82-83. בין הדוגמאות שזימל מביא הוא מציין שכאשר אנו מציגים את דימויה של אישיותנו, ומפנימים דימויי אישיות של אחרים, אחיזתנו בעצמנו אינה מצטמצמת כלל בעקבות חליפין שכאלה. דוגמה זו מבהירה שזימל לא העלה בדעתו חליפין כלכליים בדימויי אישיות.

23 שם, בעמ' 87.

24 "An imperative to unlimited accumulation of capital by formally peaceful means" ראו: LUC BOLTANSKI & EVE CHIAPELLO, *THE NEW SPIRIT OF CAPITALISM* 4 (Gregory Elliott trans. Verso Paperback ed. 2007).

טוענים לזכויות בו, בטענה שדין המידע כדין commons, ש"היו שם ממילא", ולפיכך רק עצם פעולות האיסוף, העיבוד והאחסון, שבהן הושקעו מאמץ ומשאבים, הוא המקנה למאגר את ערכו הכלכלי.²⁵ בהתאם לכך, מושגים לשוניים רווחים לתיאור פרקטיקות נתוני העתק הם כרייה וקציר. המושג "כרייה" (mining) מקושר בדרך כלל לעבודת כפיים קשה, ובנוסף, מצביע על עבודה הכרוכה בחציבתו של משאב חיוני (פחם המספק אנרגיה) או יקר המציאות ולכן יקר ערך (זהב ויהלומים). "קציר" (harvesting) נכרך בדרך כלל, בנוסף לקונוטציה לעבודת הכפיים הקשה, במשאב שהוא אולי המזוהה ביותר עם תזונתו הבסיסית והחיונית ביותר של האדם, קרי: החיטה. העובדה שהמידע "נכרה" ו"נקצר" מסייעת רטורית בכניית רושם שבתהליכים אלה מושקע מאמץ, שתוצריו חיוניים ביותר או לחילופין מגלמים יוקרה. רטוריקה זו משמשת מצע נוח לטענות בדבר בעלותו של מי שהתאמץ בהפקת פירות המאמץ, כאשר מושאי הכרייה ותוצריה הם אובייקטים פסיכיים לחלוטין, וודאי שלא יכולה להיות להם כל טענת בעלות או שליטה.

מושגי הכרייה והקצירה מצביעים על דבר נוסף, והוא היכולת לאמוד את ערך הסחורה. בבסיס הרציונליות של הייצור הכלכלי עומדת ההנחה שהכול ניתן לכימות ולמדדה.²⁶ החלתה של מתודולוגיית השוק על עסקאות סביב מידע אישי, שבה העסקה מוערכת בהתאם לנוסחאות של איווני עלות-תועלת הניתנים לאומדן, מתאפשרת אם כך בפשטות יחסית.²⁷ גם הערכת המידע במושגים של שימוש מחזקת את הטענה שמידע אישי זוכה למעמד של סחורה לכל דבר.²⁸ הגופים העוסקים במכירת מאגרי מידע אישי לצדדים שלישיים אוספים, אוגרים ומעבדים מידע זה לצורך "שימוש", למשל כפרופיל המצביע על העדפות הפרט. ככל שגם פרטים הופכים להיות מודעים לכך שנתונים הם מטבע עובר לסוחר, הערכתם את הנתונים בהתאם לערך השימוש שלהם עולה בהתאם. תופעות אלה הן רק חלק מתהליכי הפיכת המידע על אודות הפרט לאובייקטים הניתנים להערכה, לכימות ולמכירה, כלומר: לסחורות.

3.ב מתודולוגיה שוקית

מעבר לרטוריקה השוקית, ההגדרה הרחבה של ההסחרה כוללת גם מתודולוגיה שוקית. סקירה מקיפה וממצה של האופן שבו נורמות שוקיות מעצבות את התנהגות השחקנים בסביבת

25 כך "נחסך" מאוספי המידע וסוחריו העיסוק בשאלה האם עליהם לשלם לפרטים שאת המידע על אודותיהם ליקטו, בעבור השימוש בו. ראו גם: Julie E. Cohen, *Examined Lives: Informational Privacy and the Subject as an Object*, 52 STAN. L. REV. 1373, 1378 (2000).

26 על כך, ראו למשל Oscar H. Gandy, *The Panopticon Sort: A Political Economy of Personal Information* 22 (1993).

27 הסוציולוגית אווה אילוז הדגימה את עובדת הסבתם של החיים האינטימיים ועולם הרגשות לאובייקטים הניתנים למדידה ולחישוב, שניתן לתרגמם לביטויים כמותיים. כך, בין השאר, נוצר מה שאילוז כינתה הקפיטליזם הרגשי. אווה אילוז אינטימיות קרה: עלייתו של הקפיטליזם הרגשי 54, 151 (יורם שדה מתרגם, גיורא רוזן עורך, הקיבוץ המאוחד הרפסה שנייה 2008).

28 אליזבת אנדרסון כינתה בשם "שימוש" את אופן ההערכה ההולם סחורה. בהדהוד רועם של הציווי הקאנטיאני, עבור אנדרסון להשתמש בדבר בלבד משמע לשעבדו למטרות המשתמש, מבלי להתחשב בערכו "הפנימי" של הדבר שמשמשים בו. ראו: Elizabeth Anderson, *Value* in Ethics and Economics 144 (1993).

המידע תדרוש דיון נפרד; אולם כדי לסבר את דעתו של הקורא די להצביע על שתיים מהנורמות השוקיות המוכרות הרווחות גם בשוקי המידע: אי-פרסונליות וזיקה ל-"exit".²⁹ אי-פרסונליות מצביעה על שימוש בנורמות לא-אישיות המתאימות להסדרת התקשוריות בין זרים. כל צד להתקשרות רואה את יחסו לצד השני כאמצעי לסיפוק מטרותיו בלבד, מטרות שהוגדרו באופן עצמאי ממטרות הצד השני. מחופש זה מיחסים וממחויבויות אישיות גם משתמע כי על מנת לזכות לגישה לטובין הנסחרים בשוק אין צורך בביטויי אישיות או ביחסים מיוחדים.³⁰ למותר לציין שתאגידי המידע משתמשים במידע על משתמשיהם לסיפוק מטרות כלכליות, כאשר ויתור על מידע אישי נעשה אם מכיוון שהפרט מאמין שאין לו ברירה אחרת, ואם כאשר מדובר למשל בשירות "חינמי" לכאורה, מתוך הנחה שוויתור זה מצידו מייצג עלות עסקה סבירה.³¹ המכניזם שמנגנון ההשתתפות מעוצב באמצעותו כעלות עסקה סבירה אינו גלוי לצרכנים, שבאופן מובלע מקבלים את המסר כי הם יהיו הצד המפסיד אם לא יסכימו לאיסוף הנתונים על אודותיהם.³² היכולת להעריך ולמדוד את ערכו של המידע בכל עסקה כזו, בעיקר מצד אוספי המידע, ללא הצורך להגדיר ולהתחשב בערכו של המידע לצד השני, וכן העובדה שבמקרים רבים הגישה לסחורה מתאפשרת בשל הטבות כלכליות למיניהן, גם אם הטבות למראית עין בלבד שאינן מכוונות באופן אישי למוסר המידע, מחזקות את ההנחה שאי-פרסונליות מאפיינת נורמות חליפין בשוק המידע האישי. לנורמות שוקיות זיקה חזקה ל-"exit": חופש הצרכן להשתחרר מיחסי החליפין, וכן חופש הבעלים או המוכר לומר "take it or leave it". זאת בניגוד למוסדות שבהם הזיקה החזקה היא למה שנקרא voice, כלומר מוסדות שבהם לפרט יש יכולת להשתתף באופן ישיר בעיצוב המוצר או השירות, או להביע דעה בנוגע לאופני השיווק שלהם. מרביתם המכרעת של חוזי ההתקשרות ברשת הם למעשה חוזים אחידים שאותם מעצב נותן השירות, והם נכפים על המשתמשים תחת איום מובלע או גלוי במניעת גישה לשירות. פער הכוחות בסוג התקשרות כזה מותיר את חופש הבחירה של המוכר על כנו, אך עבור הצרכן מימוש חירותו להשתחרר מהתקשרות עלול להביא לשלילת יכולתו לקחת חלק בפעילויות שהפכו לחיוניות ויומיומיות בעולם המקוון.³³ ביצוע פעולות בנקאיות או הזמנת תור בקופת החולים הן פעולות שעדיין ניתן לעשותן, גם אם בקושי רב, הרחק מהמקלדת. אולם להכנת שיעורי הבית באתר הלימודי של משרד החינוך כבר אין תחליף לא מקוון.

- 29 שם, בעמ' 143-146. את הנורמות הללו ואת דרכי פעולתן תיארה אנדרסון בפירוט.
- 30 שם, בעמ' 145. עבור אנדרסון יהיה זה כסף (ולא סטטוס חברתי) שיכתיב את אפשרות הגישה לסחורה. לכאורה טעם מיוחד זה שאנדרסון מעניקה לכסף במובנו האורתודוקסי מקשה על ההשוואה להתקשרויות מקוונות. לטעמי אנדרסון מטשטשת מדי את הקשר בין כסף במובנו האורתודוקסי לבין סטטוס חברתי, קשר שהכלכלה הדיגיטלית העמיקה וחזקה.
- 31 ראו אצל Gandy, לעיל ה"ש 26, בעמ' 145.
- 32 Campbell and Carlson, לעיל ה"ש 4, בעמ' 591-592.
- 33 Margaret Jane Radin & R. Polk Wagner, *The Myth of Private Ordering: Rediscovering Legal Realism in Cyberspace*, 73 CHI.-KENT L. REV. 1295, 1311-1312 (1997-1998)

4. המשפט, מה הוא אומר?

הדיון המשפטי בסוגיית ההסחרה מתמקד בצורך לקבוע גבול לסחירות, בהינתן העובדה שחופש העבירות הוא מאפיין עליון בחשיבותן של זכויות קניין ליברליות.³⁴ על הסקלה שבקצה אחד שלה ניצב רעיון אי-ההסחרה המוחלטת ומנגד מצויה השאיפה להסחרה מוחלטת ממוקמות תפיסות ביניים שונות המשלימות עם הסחרה חלקית. כך למשל עמדתה של ראדין, שלמרות התנגדותה להסחרה מוחלטת היא מקבלת, מתוך עמדה של פלורליזם תרבותי, את העובדה שבעולם ממוסחר ולא אידיאלי יש להשלים עם הסחרה חלקית אולם לתחום אותה בהתאם לאפשרויות השגשוג של הטוב האנושי שהיא מונעת או מאפשרת.³⁵ ההתערבות המשפטית בנוגע לסחר במידע נוגעת בעיקר לוויסות ההתנהלות של שוק המידע. בכך למעשה המשפט מקדם את עצם ההסחרה, מכיוון שההגנה על מושאי המידע מכוונת בעיקרה לדאגה להתנהלות השוק בהתאם לכללים הוגנים של סחר המעוצבים על פי עקרונות חוזיים מקובלים. לעקרון ההסכמה מדעת ניתן לפיכך מקום מרכזי בעיצוב כללי הגנת המידע, וזאת מכיוון שההנחה השלטת היא שאין פסול בסחר כאשר הסחורה נמסרה בהסכמה, שכן הרבר מעיד על יישום בפועל של האוטונומיה של הפרט. בהתאם, הגבלות על עבירות המידע נחשבות למצמצמות את האוטונומיה של פרטים, ומשכך, לוקות בפטרנליזם. גם הגנת המידע שמספקת רגולציית המידע האירופית (GDPR), הנחשבת בדרך כלל לרחבה מזו האמריקנית, אינה מהווה מחסום מפני מסחורו של המידע האישי, ובפועל היא מאמצת מודל של הסחרה חלקית. זאת מכיוון ששתי המטרות העיקריות שהרגולציה האירופית נועדה להסדיר, שהן הגנה על הפרטים מושאי המידע וויסות מיטבי של שוקי המידע והסדיר הסחר במידע האישי, אינן עולות תמיד בקנה אחד.³⁶ התפשטות הסחר במידע אישי, וההבנה בנוגע למרכזיות המידע כמשאב חיוני בכלכלת המאה ה-21, הביאה חוקרים לחפש מענה למה שנראה כניצול לא הוגן של הפרט לצורך סחר שמתנהל "מעל לראשו", כאשר עצם איסוף המידע הראשוני גוזל עושר עצום ומעביר אותו לאחרים מבלי ליידע על כך באופן הולם, ומבלי לספק לכך צידוק סביר.³⁷ למרות ההתנגדויות שעורר השיח הקנייני בנוגע למידע אישי, הרטוריקה הקניינית הצליחה לחדור לוויכוח: השיח הכפיף את עצמו לעובדה שאוספי המידע ממילא טענו ואף זכו להגנה קניינית

34 ראו למשל אצל Radin, לעיל ה"ש 19, בעמ' 1871. מתן מעמד משפטי קנייני למידע אינו מבטל לחלוטין את הצורך בקביעת גבול לסחירות; לעומת זאת, במידה שהמידע ייחשב לבלתי עביר-שוקית, שקולה הצהרה זו להצהרה שלפיה אין להתייחס אליו כאל סחורה, במובן שבו החתירה לאי-עבירות שוקית היא לעיתים קרובות ביטוייה של השאיפה לאי-הסחרה מוחלטת.

35 שם, בעמ' 1851.

36 ראו: SERGE GUTWIRTH, PRIVACY AND THE INFORMATION AGE 91 (Raf Casert Trans., 2002). לטענת המשפטן סרז' גוטוורת', החקיקה האירופית אמביוולנטית לגבי חשיבות הערכים החוקתיים שבבסיס משטר הגנת המידע. משכך, היא הכפיפה את הפרטיות, כזכות יסוד חוקתית, לפררוגטיבות שוקיות. אף על פי שגוטוורת' התייחס לדיקטיבת המידע האירופית, שהוחלפה בשנת 2018 ברגולציית הגנת המידע (GDPR), הן האמביוולנטיות שהוא הצביע עליה והן תוצאותיה לא השתנו מהותית.

37 ראו Cohen, לעיל ה"ש 25, בעמ' 1389.

על המידע שהצליחו להעביר לחזקתם. בנוסף, הזכות ל"הגדרה עצמית במידע" פורשה באופן שהשתמעה ממנה מעין זכות קניינית, עבירה, של הפרט על הנתונים והמידע האישי שלו.³⁸ ההצעה הקניינית הוצגה מקדמת מימוש אפקטיבי של שליטת האדם במידע על אודותיו.³⁹ המודל הקנייני אינו מתמודד עם שאלת ההסחרה באופן תאורטי, אלא מציע התייחסות מעשית למצב עניינים שבו המידע האישי כבר נסחר ממילא, ולכן על מנת לאזן את יחסי הכוח השוקיים יש להעניק שליטה רבה יותר לפרטים בנוגע למידע על אודותיהם באמצעות מתן זכות קניינית במידע לפרט מושא המידע. אלא שהמודל הקנייני, למרות הלוגיקה הפנימית המשכנעת שלו, ניצב מול שתי התנגדויות עקרוניות: מוסרית וכלכלית.⁴⁰ ההתנגדות המוסרית העקרונית נובעת מהגישה שהמידע האישי הוא מידע פרטי ופרטיות היא זכות יסוד, וכזו אינה יכולה ולא ראוי שתהיה ניתנת למכירה ולקנייה לפי ערך השוק.⁴¹ הטענה שאפשרות הבחירה המוענקת לפרט להיות מי ששולט באקט ההופך אותו לסחורה היא יישום של יכולתו לשליטה עצמית ולהגדרה עצמית היא טענה פרוקסלית, החותרת תחת הבסיס העיוני של זכויות היסוד עצמן, כשם שמכירת אדם את עצמו לעבדות אינה יכולה להיחשב כמצדיקה את מושג העבדות. סתירה זו נובעת מהמחויבות העמוקה של התפיסה החוקתית לאתוס הליברלי.⁴² בנוסף, אחת הסיבות המרכזיות לכך ששום מערכת משפטית לא העזה להצהיר על הקצאת זכויות קנייניות לפרטים במידע על אודותיהם היא האמונה שחסמים על זרימת המידע יכבידו על הצמיחה הכלכלית כמו על המחקר המדעי ובכך – על ה"קדמה".⁴³ אלא

- 38 ראו: Antoinette Rouvroy & Yves Poullet, *The Right to Informational Self-Determination and the Value of Self-Development: Reassessing the Importance of Privacy for Democracy, in REINVENTING DATA PROTECTION?* 45, 51 (Serge Gutwirth, Yves Poullet, Paul De Hert, Cecile de Terwangne & Sjaak Nouwt, eds. 2009).
- 39 ראו לדוגמה LAWRENCE LESSIG, *CODE AND OTHER LAWS OF CYBERSPACE* 159–163 (1999). לסיג טען שם לטובת זכות קניינית של הפרט במידע על אודותיו, וכמצע לכך השתמש בהגדרתו החשובה של ווסטין (Westin) את פרטיות המידע כשליטת אדם במידע על אודותיו. ווסטין אכן דן במידע אישי במושגים קנייניים, ראו: ALAN F. WESTIN, *PRIVACY AND FREEDOM* 324–325 (1967). כך עשה גם ארתור מילר ב-1971, ראו: ARTHUR R. MILLER, *THE ASSAULT ON PRIVACY: COMPUTERS, DATA BANKS, AND DOSSIERS* (1971).
- 40 על כך ראו בהרחבה: Philip E. Agre, *The Architecture of Identity: Embedding Privacy in Market Institutions*, 2(1) INFO., COMM. & Soc'y 1, 4 (1999).
- 41 מיכאל בירנהק בהחזרה שזכות קניינית לפרט במידע אינה הכרחית, ויתרה מזאת, היא אינה רצויה, מכיוון שהיא מקדמת את הסחרת האדם. ראו: מיכאל בירנהק "שליטה והסכמה: הבסיס העיוני של הזכות לפרטיות" *משפט וממשל* יא 9, 46–47, 49 (2007).
- 42 התנגדויות נוספות על רקע מוסרי נוגעות בעיקר לשאלות חלוקתיות. ראו למשל Cohen, *לעיל ה"ש* 25, בעמ' 1396.
- 43 זה היה הרציונל מאחורי פסק הדין Moore, שבו דנו השופטים בתאי הגוף תוך שימוש במושגים קנייניים. Moore v. Regents of the University of California, 51 Cal. 3d 120, 146, 793 (1991), cert. denied 499 U.S. 936 (1990), P.2d 479. בית המשפט העליון בקליפורניה קבע כי לאדם אין עוד בעלות קניינית בתאי גופו, מרגע שאלה הוצאו מן הגוף, ולפיכך לא יוכל לתבוע פיצוי על השימוש בהם למחקר ללא ידיעתו; גם בישראל, בדיונים של ועדת המדע והטכנולוגיה בנוגע להצעת חוק מידע גנטי התשס"א–2000, הסביר יו"ם החוק, חבר הכנסת

שאי הנכונות להקנות לפרטים זכות קניינית במידע האישי שלהם מותרת בפועל את הפרט שזהותו נסחרת בשוקים, מול הרבים הנהנים מהרווח העצום הטמון בעבירות השוקית של המידע על אודותיו, ללא כל מענה ראוי. במצב העניינים הנוכחי, הקינה על אובדן הכבוד שבהקצאת זכות קניינית לפרט במידע על אודותיו אינה מסכרת את האוזן, כל עוד מתאפשר הסחר במידע זה על ידי אלה שאינם מושאי המידע.

באופן אירוני, דווקא האסכולה הכלכלית, מתוך עוינות מובנית להגנת הפרטיות ובתוך כך להגנה על מידע אישי, מקדמת עמדה של הסחרה גורפת שאינה עולה תמיד בקנה אחד בהכרח עם אינטרס הבעלות במידע של תאגידי וסחרי המידע.⁴⁴ ההסבר לכך טמון בהנחה של האסכולה הכלכלית כי מידע מושלם ואפס עלויות עסקה אמורים להוות תנאים לאיזון השוקי האידאלי. אלא שבמציאות כזו אין לבני האדם שום פרטיות, ולמעשה אין להם שום "חיים פנימיים"; זו מציאות שבה תכונותיהם (הרלוונטיות לשוק) של הפרטים ידועות לכול באופן מושלם, והמידע המלא משוקלל במכונה הדינמית של השוק.⁴⁵ הפרדוקס הוא שתפקוד מושלם של השוק יושג אם, ורק אם, המידע הרלוונטי הוא מושלם, וחלק משלמות זו היא היותו חופשי, כלומר ניתן ללא תמורה. אולם, על מנת שהמידע החיוני ייוצר ויופץ במידה ובאיכות מספקות, עליו להיות סחורה ככל סחורה אחרת.⁴⁶ לפיכך כאמור נוטה הלוגיקה של פרקטיקות איסוף המידע להתייחס למידע כטובין "חופשיים", בעוד שהלוגיקה של הסחר במידע מתייחסת לאותו מידע בדיוק כאל קניין לכל דבר.

מן הקצה השני, הפילוסוף גאורג לוקאץ' (Lukacs) מייצג באופן מובהק את מסורת התביעה לאי-הסחרה מוחלטת. לוקאץ' ראה בהסחרה את הבעיה המבנית המרכזית של החברה הקפיטליסטית.⁴⁷ לטענתו של לוקאץ', החפצתה השקרית של הסחורה הופכת לראיפיקציה (reification), המחלחלת לכל רמה של החיים החברתיים והאינטלקטואליים,

מאיר שטרית, כי כוונתו הראשונית בניסוח החוק הייתה להעניק מעמד קנייני לדגימת ה-DNA של הפרט ולהצהיר שהדגימה אישית, אולם הוא השתכנע שניסוח כזה של החוק עלול לפגוע במחקר והחליט לוותר על ההגדרה הקניינית. ראו פרוטוקול דיוני ועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת מיום 27.9.2000, בעמ' 26 לקריאה: <https://main.knesset.gov.il/Activity/committees/Pages/AllCommitteeProtocols.aspx?ItemID=2062842>.

44 השופט ריצ'רד פונזר, שנקט את אחת העמדות הקיצוניות ביותר נגד פרטיות, ובתוך כך גם בעד הסחרה גורפת, הוא מייצגה הבולט של עמדה זו. לעמדתו של פונזר לעניין הפרטיות, ראו: Richard A. Posner, *The Right of Privacy*, 12 GA L. REV. 393, 397-401 (1978); Elisabeth Landes, Richard Posner, *The Economics of Justice*, 7 J. LEGAL STUD. 323 (1978) *of the Baby Shortage*, שם הוא מקדם, בשיתוף עם לנדס, שוק לסחר בתינוקות; או בספרו (1983) RICHARD A. POSNER, *THE ECONOMICS OF JUSTICE*, שבו, בין השאר, הוא מצדיק את החלתו של מדע הכלכלה על כל תחומי הפעילות האנושית. למרבה ההפתעה אפילו פונזר מסכים שעשויים להיות גבולות להסחרה, שאותם הוא מוצא בדרך כלל בשיקולים של יעילות ורווחה מצרפית, לנוכח כשלי שוק.

45 לניתוח כזה ראו Agre, לעיל ה"ש 40, בעמ' 13.

46 שם.

47 ראו GEORGE LUKACS, *Reification and the Consciousness of the Proletariat, in HISTORY AND CLASS CONSCIOUSNESS* 83 (R. Livingston trans., S.N. Karageorgis ed. 1971).

ומייצרת דה־הומניזציה וחוסר אונים של הפרט.⁴⁸ בניסוח עכשווי, בטור דעה ב"ניו יורק טיימס" קראה שושנה זוכוף להוציא אל מחוץ לחוק את שוקי המידע האישי ובכך לבטל את התמריץ הכלכלי המשמר את הדיבידנד של המעקב.⁴⁹ מכיוון שהסחורה בשווקים אלה היא לטענת זוכוף "עתידים אנושיים" (human futures), היא סבורה שכשם שחברות כבר הוציאו אל מחוץ לחוק שווקים שבהם הסחורה הייתה אברי גוף, תינוקות או עבדים, יש לנהוג באופן זהה גם בשוקי המידע האישי. אלא שהצעות כאלה עולות לעיתים נדירות, כשאיפות אוטופיות שקרוב לוודאי שאפילו מנסחיהן מודעים לא־היתכנותן במציאות. אין אלה רק הערך הכלכלי העצום הטמון במידע, והשימושים הרבים שלו בתחומים שונים, שחסמו הצעות כאלה מלהישמע; גם הסיבה שהסחר כבר מתבצע בממדים נרחבים, וכמויות אדירות של מידע אישי כבר נאספו, נמכרו ונמכרו שוב, כך שאיסור על סחר בשלב זה יהיה קשה ליישום, אינה הסיבה הבלעדית לכך. האמונה הליברלית הכלכלית מסרבת לוותר על אחד מאדניה: האמונה שהסחר מייצג באופן מיטבי את מימוש חירותו של הפרט. אני סוחר – משמע אני חופשי.

5. סחר בשירות העצמי

במקרים רבים אנו מודעים לאיסוף המידע או לקיומו של מסחר במידע. אנו מוסרים מרצוננו מידע אישי במהלך התקשרויות בעסקאות מקוונות; ואנו "מגדבים" מידע רב בהרבה כאשר אנו מפרסמים מרצוננו מידע אישי בפלטפורמות תקשורת מקוונות ולא מקוונות, החל בפרסום תכנים אישיים ברשתות חברתיות, בייצור פרופיל באתר היכרויות או בשליחת קורות חיים לאתרי חיפוש עבודה, וכלה בהשתתפות בתוכניות ריאליטי או בשיחות וידוי עם הפסיכולוג, הכומר, או קבוצות תמיכה למיניהן. יתרה מכך, מכיוון שהליכי פיקוח וניטור הופכים לאוטומטיים במידה הולכת וגוברת, לעיתים קרובות אנו אלה המתחילים את הליך איסוף המידע על אודותינו, למשל באמצעות שימוש במכשיר סלולרי, או תוך ביצוע עסקאות אשראי.

בכוחה של רטוריקה שוקית לייצר אצל הפרט תפיסה עצמית ממוסחרת. תפיסת האישי כבר־חליפין בשוק מניחה שהפרט ניתן להפרדה מהתכונה, מהזכות, או מכל דבר אחר שהוא מחשיב כחלק ממנו. כך נוצרים שני סוגי ניכור אפשריים: של האדם התופס עצמו כסחורה – מעצמו, ושל האדם שאינו תופס את עצמו כסחורה – ממי שתופס אותו ככזה. כאשר פרמנט כלשהו של מידע הנוגע לפרט מוצא מההקשר ומרוקן ממשמעותו הראשונית על מנת להפוך לקוד הנסחר בשוק, האדם מתנכר, לפחות חלקית, לקשר הפנימי בינו לבין רכיב המייצג את זהותו. רכיב זה אומנם מוסיף להיות חלק מהנרטיב הזהותי אך בזמן נחוה כחיצוני לפרט, בהיותו סחורה המוערכת ככל סחורה על ידי מדדים חיצוניים, "אובייקטיביים".

48 שם, בעמ' 100.

49 Shoshana Zuboff, *You Are Now Remotely Controlled*, THE NEW YORK TIMES. (Feb 24, 2020), <https://www.nytimes.com/2020/01/24/opinion/sunday/surveillance-capitalism.html>.

.html

לטענת ראדין, התוצאה של תפיסה עצמית ממוסחרת היא חורבן האנושיות (personhood) כפי שאנו מכירים אותה.⁵⁰

הזהות האישית היא חוויה נרטיבית; מבנים נרטיביים חיוניים לצורך כינון חוויה מודעת, ואנו מגדירים את החוויה המודעת שלנו על ידי בניית נרטיבים בנוגע לעצמנו ובנוגע לאחרים שעמם אנו מצויים באינטראקציה.⁵¹ ככל שמידת החשיבות והמרכזיות של פרגמנט של זהות בנרטיב של פרט מסוים היא גדולה יותר, תוצאות הניכור עשויות להיות כואבות יותר לפרט. זהותו של הפרט, העומדת להשוואה בלתי פוסקת לערכי השוק, אם בכלייתה ואם תוך השוואת פרגמנטים בודדים שלה לפרגמנטים אחרים של זהויות בשוק, עוברת פטישיזציה והופכת לעוד סחורה ותו לא. סחורה זו נמדדת לפי מדדי השוק כשהיא מנוטרלת ממה שמייחד אותה לעומת סחורה אחרת, ממה שהופך אותה למופיע חד פעמי, כלומר ממה שאינו מדיד במושגי השוק. האדם, במושגים שוקיים, מעוניין אך ורק במקסום האינטרס העצמי שלו, ואפילו החירות או האוטונומיה נתפסות באותו אופן: האוטונומיה היא שליטת הפרט על יכולותיו ואפשרויותיו לשם מקסום רווחיו; והחירות מוגשמת באמצעות קנייה ומכירה של אובייקטים שמטרתן מקסום עושר שניתן לתרגם לכסף.⁵² כל הערכים האנושיים מתמצים במקסום תועלות, והזהות הופכת ללא יותר מכלי לשיפור תוצאות הפרט "במשחק" השוקי. כאשר אנו מבינים כי לרכיבי האישיות שלנו יש ערך שוקי, אנו עשויים להתאמץ בכדי "לשפר" את אישיותנו באופן שתתאים לסטנדרט שאנו משערים שמייצג את הביקוש בשוק, ובכך להעלות את ערך השוק של הפרגמנטים של זהותנו המוצעים למכירה. ומהו אותו ערך? כאמור, המידע אינו זוכה למעמד קנייני אלא לאחר שעבר לידי אוספי המידע. לרוב, התמורה שהפרט זוכה לה בעקבות מסירת המידע אינה מתבטאת ישירות באופן כספי, או שמדובר בהטבות שערכן הכספי זעיר. כך או כך, המידע האישי על אודות הפרט נקנה "בזול", בעבור תמורה זעומה המסתכמת לרוב בהנחה קטנה, בהנחה לכאורה, או בזכות הגישה לשירות. חלקו השני של הסיפור המקראי על מאבק הבכורה בין עֶשָׂו ליעקב עשוי להמחיש את סוגיית הזילות כתוצאה ממכר בזול.⁵³ יעקב, המחכה לרגע חולשתו של עֶשָׂו, מציע לו הקלה מיידית לרעבונו בתמורה למכירת זכות הבכורה שלו. אף על פי שהרעיון הראשוני לסחור בזכות הבכורה הוא של יעקב, הצעתו אינה זוכה לביקורת, ועֶשָׂו הוא היחיד המתואר כמי שביזה את הזכות. מדוע דווקא עֶשָׂו נחשב כמי שביזה את הבכורה? תשובה אפשרית אחת היא שזכות הבכורה היא באופן מהותי זכות מוסרית, לא עבירה, ולפיכך העברתה לאחר בעסקת חליפין משולה לביזיון הזכות. תשובה זו בעייתית משום שכאמור יעקב אינו נחשב כמבזה את הזכות למרות הצעתו הראשונית לסחור בה. יתר על כן, התעקשותו של יעקב לזכות בבכורה והעורמה שנקט על מנת להשיג את מטרתו דווקא מעצימים רטורית את

50 Radin, לעיל ה"ש 19, בעמ' 1926.

51 ראו: Margaret R. Owen Flanagan, *CONSCIOUSNESS RECONSIDERED*, 198 (1992); וכן, Margaret R. Somers, Gloria D. Gibson, *Reclaiming the Epistemological "Other": Narrative and the Social Construction of Identity*, in *SOCIAL THEORY AND THE POLITICS OF IDENTITY* 37, 59 (Craig Calhoun ed. 1994).

52 על כך, ראו: Margaret Jane Radin, *CONTESTED COMMODITIES; THE TROUBLE WITH TRADE* 52, 53 (1996). In *SEX, CHILDREN, BODY PARTS, AND OTHER THINGS* 3 (1996).

53 בראשית כה, כט-לד.

הרושם שיעקב רצה בבכורה במידה כה רבה עד כדי שהיה מוכן להתנהג באופן לא מוסרי על מנת להשיגה, כלומר פעולותיו של יעקב מדגישות את חשיבותה של זכות הבכורה. אם נדחה את נימוק אי העבירות ונניח שזכות הבכורה היא זכות קניינית מעיקרה, אזי לאקט המכר היה הכוח להקנות ליעקב את זכות הבכורה. אילו אכן כך היו פני הדברים, לא היה כלל צורך שיעקב יתחזה לעֶשׂו בפני אביו העיוור על מנת לזכות בברכה שהייתה שמורה לאח הבכור. יעקב יכול היה להתייצב בפני אביו ולומר לו שהבכורה שייכת לו כדין משום שרכש אותה מעֶשׂו. אם, לעומת זאת, נניח שזכות הבכורה הייתה מעיקרה זכות מוסרית רוחנית, והיבטיה הקנייניים היו משניים, הרי שלאקט המכירה של הזכות לא הייתה ככל הנראה שום משמעות קניינית משפטית מכרעת.

תשובה נוספת היא שיעקב לא התעניין במכר עצמו אלא בעצם ההסכמה למכר, ובעיקר להסכמה למכר בזול. ראשית, בעצם הסכמתו של עֶשׂו למכור את הבכורה, ולא באקט המכירה עצמו, שככל הנראה היה חסר נפקות משפטית משמעותית, ביזה עֶשׂו את ערכה של הבכורה וביטא את מוכנותו להיפרד ממנה, כאילו אינה חלק מהותי מאישיותו, כך שיעקב יכול היה לטעון שממילא לא היה ראוי לזכות בברכה. אולם הרטוריקה המייחסת לעֶשׂו את ביזיון הבכורה נשענת על מכירתה במחיר זעום, כלומר מהערכתה כערך נזיד עדשים, ביחס הפוך למידת ההערכה של יעקב את הזכות. לו היה עֶשׂו מסרב למוכרה אלא תמורת דבר מה רב ערך, ייתכן שהיה נחשב כמי שהעריך את זכותו במידה ראויה. לחלופין, לו היה עומד בפני התליין ומעדיף למכור את זכותו תמורת חייו, גם אז ייתכן שלא היה נחשב כמי שהזיל את הזכות עד כדי שאיכר, עם אוכדן זכאותו המשפטית בבכורה, גם את זכאותו המוסרית כמי שראוי לרשת את מקומו של יצחק כאבי האומה.

הדיון בסוגיית מכר הבכורה מדגיש את המשמעות המיוחדת לעצם ההסכמה למכר, וכן להסכמה למכר בזול, מצד מושאי המידע. הוזלת ערך העסקה משולה לזילותה של זהות הפרט. טיעון זה הוא במהותו רטורי, מכיוון שאין כל קשר לוגי שממנו נובע שאובייקט הסחר מקבל את ערכו אך ורק כתוצאה מהמחיר ששולם עבורו. לטענת זימל, הערך שהפרט מקריב "לעולם לא יוכל להיות גדול יותר, בנסיבות המסוימות של הרגע, מהערך שהוא מקבל בתמורה".⁵⁴ אוספי המידע מעוניינים בהסכמה לסחר ובוויתור על המידע בתמורה זעומה, מכיוון שכך הם משיגים יתרון מוסרי על מושאי המידע, כמי שמחשיבים את ערכו של המידע יותר ממושאי המידע עצמם. אולם, ממשיך זימל, ברגע החליפין עצמו הערך שאובייקט הסחר מקבל קובע גבול עליון שערך האובייקט המוצע בתמורה יכול להגיע אליו, וכמו כן, ברגע שנקבע ערך החליפין – ואין זה משנה באיזה אופן – קיים צורך פסיכולוגי להחשיב ערך זה כשקול לערך ההקרבה שנדרשה לצורך החליפין.⁵⁵ צורך זה מאלץ את מושאי המידע להאמין שלמעשה לא נאלצו להקריב הרבה, פשוט מכיוון שלא קיבלו הרבה בתמורה, והתוצאה הכמעט אבסורדית של מנגנון רטורי זה היא זילות של זהות הפרט והפרגמנטים

54 Simmel, לעיל ה"ש 21, בעמ' 84. זימל מדגיש שבכך נחשף הפער בין הערך "הסובייקטיבי" שהפרט נותן לאובייקט לבין הערך "האובייקטיבי" הנקבע נורמטיבית, באופן שהוא חיצוני לאובייקט.

55 שם.

שהיא מורכבת מהם, אך ורק מכיוון שפרגמנטים אלה נמסרו כמעט ללא תמורה.⁵⁶ כפי שציינתי זימל לעניין קביעת הערך, אובייקט אינו קשה לרכישה משום שהוא רב ערך; אנו מכנים בשם "רב ערך" את האובייקטים המתנגדים לתשוקתנו לאחוז בהם.⁵⁷

גם להיבט ה"שימוש" בזהות עשויה להיות השפעה על התפיסה העצמית של האדם. מצד אחד, ניתן לטעון שכאשר אדם מבין שלרכיבי הזהות הנרטיבית שלו יש ערך בעיני הזולת, גדלה תחושת הערך העצמי שלו בעיני עצמו, ולפיכך השפעת ההערכה היא חיובית. אלא שכאשר ערך זה הוא כספי בלבד והשימוש במידע נועד להשיא את רווחי המשתמש, השימוש מרוקן את המשמעות הפרשנית של נרטיב הזהות האנושית והופך אותה ללא יותר ממטבע עובר לסוחר. הפרט הופך לאובייקט לצורך סיפוק נתונים בשירות תעשיית המידע. הנקודה כאן אינה הניצול הכלכלי אלא הערכת רכיבי הזהות של הפרט מחוץ להקשרם, ורק בהתאם ליכולתם להשיא רווח כלכלי עבור אוסף המידע. האידיאל של ייחוד אינדיבידואלי שבו לכל פרט הנרטיב הייחודי לו, אינו עקיב עם התפיסה שלכל פרגמנט של זהות יש שווה-ערך כספי שבו ניתן לסחור תמורת פרגמנט-זהות של פרט אחר. בכך מצטמצמת תפיסת האדם, ההופך ליחידה מופשטת, בת-חליפין ונטולת אפיונים מבחינים. צמצום זה גם קשור לסוגיית קיבוע הזהות: מרגע שפרגמנט זהות הופך לסחורה – הוא מקובע, ולשם שמירה על ערכו הכלכלי יש לשאוף לכך שיישאר קבוע, מה שמצוי בקונפליקט עם טבעה הדינמי של זהות היחיד, עם אפשרותו של היחיד לשכתב ולשכתב מחדש את סיפורו בהתאם לנסיבות החיים, לצרכים, לחלומות ולשאיפות שהשתנו. סחר בפרגמנטים של זהות פוגם בערך שהפרט מסוגל להעניק לפרגמנטים הנסחרים של זהותו, כאשר הוא "לומד" להתייחס אליהם, ובתוך כך אל זהותו כולה, כאל סחורה הניתנת להערכה ולמדידה ביחס לשאר הסחורות בשוק. מה יוליד ההרגל הנרכש לראות בכל אחד מאיתנו מקור לא אכזב לייצור סחורה בת-חליפין? ומי יחליף את המכונות לייצור ערך שוקי עורף, אותנו, כאשר ימופו כל הסמנים שיאפשרו לחזות את התנהגותנו העתידית?

בקבוצת מקרים שנייה, המידע על אודות הפרט נאסף ללא ידיעתו וכמובן גם ללא הסכמתו המודעת והרצונית, או שהמידע שנמסר על ידי הפרט עצמו נמכר לגופים שלישיים ללא ידיעתו וללא הסכמתו; כל פיסת מידע כזו עשויה להיאסף ולהישמר, כשהיא מתווספת למידע שנאסף על אודות הפרט בהזדמנויות אחרות. המידע יכול להיות מוצלב עם מידע ממאגרים אחרים, ולהימכר לצדדים שלישיים כנתונים גולמיים, או כתוצרים שונים של כריית מידע. איסוף מידע ללא ידיעת הפרט מושא המידע יכול להיעשות למשל באמצעות קובצי "עוגיות" (cookies) המושתלים במחשבו האישי בעת "ביקור" באתר מקוון, באמצעות שמירת שאילתות החיפוש שלו במנוע חיפוש, או באיסוף המידע הנוגע ללחיצות העכבר והמקלדת שלו. בכל הנוגע לפרופילים, פרופילי צרכנים מורכבים מהפרסונה החברתית של פרטים, ומיוצרים מנתונים בנוגע, בין השאר, לגזע, גיל, השכלה, מצב בריאותי, דעות פוליטיות והתנהגות צרכנית. פרופילים אלה הפכו ל"עצמי הכלכלי" של הפרט, המשקף

56 טיעון זה הולם את נקודת המבט של מושאי המידע. מנקודת המבט הכלכלית של אוספי המידע ומעבדיו, שווי המידע שבידי כל פרט בנפרד הוא אפסי, ורק איסופו מייצר ערך מוסף, שהוא המעניק לנתונים הבודדים מראית עין של ערך.

57 Simmel, לעיל ה"ש 21, בעמ' 67.

את ערכו בחברה צרכנית.⁵⁸ בשונה ממודעות לאיסוף נתונים, במרבית המקרים פרופילים מיוצרים וכן נסחרים ללא ידיעתו, וכמובן שללא מעורבותו של הפרט מושא הפרופיל. במובן מסוים, סביר להניח שככל שמושא המידע אינו מודע לאיסוף ולסחר בנתונים ובתוצריהם, הוא אינו חשוף לתחושת פגיעה. אולם זאת בהנחה שעל הערכת הפגיעה להסתמך על תחושותיו הסובייקטיביות של מושא המידע בלבד, וכן על ההנחה שמדובר בפגיעה בזהותו בלבד. למעשה, סחר במידע אישי ללא מודעותו של מושא המידע עשוי להשפיע על דבר מה עמוק יותר מזהותו: על עצמיותו. העצמיות היא היכולת האנושית הרפלקסיה עצמית, והיא תנאי הכרחי ראשוני להבניית זהות.⁵⁹ יכולת זו משמעה התבוננות רפלקסיבית של הפרט בעצמו ובעולם, לשם הבניית ניסיונותיו וחוויותיו לכדי נרטיב לכיד במידת האפשר. אומנם, איש מאיתנו לא יוכל לעולם להכיר ולדעת את כל פרטי המציאות על כל גווניה, ולעולם יישאר חלק נכבד מהמציאות נסתר מידעיתנו, אולם עובדה זו אינה שקולה למצב עניינים שבו חלק מן המציאות הנוגע לפרט מוסתר ממנו במכוון ובמטרה להשיא רווח למסתיר.

לטענת ראדין, רטוריקה שוקית עשויה לשנות את המרקם של העולם האנושי, בכך שהיא מובילה את האדם לראות כל דבר כחלק מדרישה, היצע או מחיר, ובכך מונעת ממנו את היכולת להמשגה נכונה של העולם.⁶⁰ אולם כאן מדובר בדבר מה נוסף המשבש את יכולת ההמשגה: הלוגיקה של המסחר משמעה ניצולם של כוחות הייצור, במקרה זה מושאי המידע. ניצול הפרט לצורך הפקת רווח ללא ידיעתו משבשת את יכולת הרפלקסיה העצמית שלו. הסתרת העובדה שהוא כלי להשאת רווח עשויה למנוע מהפרט להתגונן או להתנגד. כך נולד הכזב העצמי של הפרט הסבור שהוא המעצב את סיפורו ואת פרשנות סיפורו בעצמו, מה שמאפשר את הבניית הזהות סביב ציפיות ואינטרסים הזורים לפרט, והוא גם המבטיח שהפרט לא יתנגד לכך. כאן מתגלה חיוורון ההשוואה בין נפט למידע: מידע אינו אך ורק סחורה המשמשת לייצור סחורות אחרות, תהא חיוניותה אשר תהא, אלא סחורה טרנספורמטיבית כמו אדמה, עבודה, כסף. הסחרת המידע היא מפתח לטרנספורמציה חדשה: מחיקתו של האינדיבידואל. אינדיבידואלים, בעבר סובייקטים של תהליכי הסחרה, הפכו כעת לאובייקטים של הסחרה, במה שמהווה העצמה של מהלך ההסחרה; הסחרת המידע האישי משלימה את המהלך שראשיתו בהסחרת כוח העבודה האנושי. שיאו של תהליך הפירוק של הסובייקט האנושי מגיע כאשר נפרקת ממנו יכולת הרפלקסיה העצמית שלו.

*

טענתה של ראדין בנוגע לגבולות הראויים להסחרה היא שאי עבירות מוצדקת בדיוק במידה שבה הטמעת תפיסת האנושיות שלנו בשוק אינה רצויה,⁶¹ וכאן המקום להדגיש שהמדובר בהצדקה מוסרית ולא בהצדקה אנליטית. שאלת ההסחרה היא שאלה אתית: אילו חיים אנושיים רצוי וראוי לחיות, ואילו אמות מידה של טוב ושגשוג אנושי תשמשנה לשם קביעות כאלה. תאורטיקנים מתחום ביקורת התרבות כבר העירו על כך שבספרה הפוליטית, מה

58 ראו: Campbell and Carlson, לעיל ה"ש 4, בעמ' 596.

59 PAUL RICOEUR, ONESELF AS ANOTHER 113–140 (Kathleen McLaughlin, trans. 1992).

60 Radin, לעיל ה"ש 19, בעמ' 1885–1885.

61 שם, בעמ' 1937.

שנתפש כבעל ערך חיובי הוא אך ורק פרקטיקות של ביטוי וכינון פוליטי של סובייקט. לדברי הפילוסוף ז'אן בודריאר (Baudrillard) פירוש הדבר הוא "התעלמות מההשפעה השווה, וללא ספק אף הגדולה יותר, של כל הפרקטיקות של האובייקט, החל בויתור על עמדת הסובייקט ועל המובן – בדיוק הפרקטיקות של ההמון – שאנחנו קוברים אותה תחת המונח המבזה של ניכור ופסיביות"⁶² [ההדגשה שלי]. התביעה הליברלית מהפרט לכונן זהות מובחנת, להפוך לאינדיבידואל "ולהגשים את עצמו", ממשטרת פרטים. היא מציעה להם נרטיב שיתרונו שחרור, ביטוי עצמי והשתתפות, תוך שהיא מסרבת להכיר בכך שלא כולם יכולים או מעוניינים לאמץ נרטיב כזה.⁶³ תאוריות ליברליות של אוטונומיה תיאלצנה להסכינן עם העובדה שהאנושות של המאה ה-21 בחרה להתמסר לפרקטיקות של קפיטליזם המעקב, גם אם אלה גוזלות מהפרט את השליטה בסיפור חייו. על השאלה מדוע, אנסה לענות בסמוך בעזרת ניתוח אונטולוגי של המידע האישי ודיון בהשלכותיו.

הדיון יבהיר שמאגרי נתונים יכולים להכיל לכל היותר את ייצוגי הזהות ואת ייצוגי רכיביה. מכך נובע שתחום הדיון של השיח בנוגע לסחר במידע אישי אינו כולל סחר ברכיבי הזהות, אלא סחר בייצוגיהם של רכיבים אלה, ומה שממוסחר הוא ייצוגה של האנושיות ולא האנושיות עצמה, תהא אשר תהא. תאורטית, ניתן לטעון שבכך דווקא מוענקת שוויוניות דמוקרטית של ממש למעמדם של הנתונים, ללא הבדל במידת חשיבותם הסובייקטיבית עבור הפרט. ולטר בנימין קרא להעניק את "הזכות להיות משועתק" להמונים של ימינו, ה"להוטים לגבור על חד פעמיותה של כל מציאות נתונה על ידי קליטת שעתוקה".⁶⁴ בנימין נתפס כמי שחוגג את הדמוקרטיזציה של השעתוק, אולם אני סבורה שקריאתו אירונית; נבואה שחזרה על מציאות שבה השעתוק גובר על המקור המוקדם מחזות השעתוק עד כדי שאינו מודע להיעלמותו שלו עצמו. החקירה האונטולוגית של המידע האישי מכוונת בדיוק לשאלה זו: האם התנגדות מוסרית להסחרת האדם אינה אלא חלק חיוני ממערך סימבולי שמטרתו להסוות את היעדר המקור, את מות האנושי? חקירה כזו מונעת מהחשד במוסרנות שבגינני הסחרת העצמי ובמניעיו של גינוי כזה: לא אחת מתחוויר לנו שהפניית אצבע מאשימה כלפי מנגנון היא חיונית לפעילותו התקינה של אותו מנגנון. כך פועלת הסימולציה.

62 בודריאר, לעיל ה"ש 13, בעמ' 85. בודריאר מציג את ההתנגדות להפיכה לסובייקט כמאפיינת ילדים צעירים, ואחת הבעיות בהחלה רחבה מדי של התנגדות זו היא שהיא גוררת את הצורך להתייחס לבני אדם כאל ילדים המסרבים להתבגר.

63 גם התאוריה הנרטיבית עצמה מסוגלת למשטר פרטים, מכיוון שהמושג "זהות נרטיבית" הוא כה מובן מאליו וכה רחב שהוא מסוגל לבלוע כל התנגדות אפשרית בהופכו אותה לחלק מהנרטיב של המתנגד. כך למשל הצהיר גלן סטרוסון (Strawson) שאינו מוכן להיות נרטיב, ושהוא מסתדר מצוין ללא סוג זה של נרטיביות עצמית כללית. ראו: Galen Strawson, "We Live beyond any Tale that We Happen to Enact", 18 HARV. REV. OF PHIL. 73 (2012).

64 ולטר בנימין "יצירת האמנות בעידן השעתוק הטכני" מבחר כתבים, כרך ב: הרפורים 155, 168 (רוד זינגר מתרגם, 1996).

ג. ברוכים הבאים לתיאטרון הערך

1. התרוקנות הממשי

התפתחויות טכנולוגיות הציטו תמיד את דמיונם של בני תקופתן, והשפיעו על תפיסותיהם בנוגע לאפשרי ולרצוי.⁶⁵ אכן דרך משמעותית בהתפתחות היכולת הטכנולוגית "לפרק" את הזהות האנושית לפרגמנטים הולכים וקטנים הייתה התפתחות טכנולוגיות הדנ"א. התפתחות זו השפיעה עמוקות על התפיסה האנושית את רכיבי הזהות האנושית כניתנים להפרדה, וכניתנים לייצוג באופן מופשט. טכנולוגיות דנ"א מאפשרות דרוקציה של זהות ביולוגית המיוצגת באמצעות קוד בן ארבע אותיות בלבד. "טביעת האצבע" של הדנ"א אינה "עֶקְבָּה" ישירה של דנ"א של אדם, כלומר אין אפשרות לחוות את הדנ"א באופן ישיר. טכנולוגיות הדנ"א משתמשות בדימוי מופשט שאינו "לוכד" את הממשי ומשעתק את האורגני, אלא רק את האפקט שלו, כלומר את מופעו כאינטראקציה כימית. במילים אחרות, תוצאות בדיקת דנ"א מציגות את האפקט של תנועת החומר, ולא את "תמונת" החומר עצמו.⁶⁶ שימוש בטכנולוגיות זיהוי סימן את ראשית תהליך הפירוק של רכיבי זהות לרכיבים "מזוהים". אולם זיהוי אינו זהות; אף על פי שבהקשרים מצומצמים עדיין מתקיים זיהוי "פנומנולוגי" המכוון לניסיון הוליסטי להכרת יישות בכליותה, הרי שתופעת הזיהוי שאינה זקוקה לזהותו ה"כולית" של הסובייקט המזוהה, אלא מסתפקת בהצלבת הנתונים המספיקים על מנת לאפשר דנוטציה של אובייקט ללא צורך ב"שובל" מלא של הקונטקסט ההיסטורי שלו כדמות ממשית, הופכת לשגרתית. נתוני דנ"א הם רק דוגמה אחת למגוון עצום של נתונים ורסיסי מידע על אודות הפרט, שהם למעשה פרגמנטים משועתקים המייצגים חלקיקים של זהותו, ולא חלקיקי הזהות עצמם, שבפועל אינם ניתנים להפרדה מהפרט עצמו אלא באופן פיקטיבי.⁶⁷

65 דוגמה לכך היא האופן שבו תצפיותיו המוקדמות של לוונהוק (Leeuwenhoek) במיקרוסקופ, שהובילו להנחה שהזרע הוא האחראי הבלעדי להפריה, עמדו מאחורי פיתוח תפיסתו הפילוסופית של לייבניץ באשר למונאדות. ראו אצל Wiener, לעיל ה"ש 13, בעמ' 99-100.

66 טכניקת ה-MLP, למשל, הופכת רצפים נבחרים של רצעות בודדות של דנ"א לנראים לעין, ומשווה את גודליהם. בטכניקת ה-STR המרקרים נבחרים מכמה אתרים כרומוזומליים שונים, והם הופכים לנראים באמצעות סריקת לייזר, המייצרת תוצאה גרפית מקורדת-צבע. ראו בהרחבה: MICHAEL LYNCH, SIMON A. COLE, RUTH MCNALLY and KATHLEEN JORDAN, TRUTH: MACHINE: THE CONTENTIOUS HISTORY OF DNA FINGERPRINTING 24-39, 228-233 (2008).

67 לדוגמה במקרה הדנ"א, יש להבחין בין הסחרת מידע גנטי לבין הסחרת חומר גנטי. בשטח האפור שבין השניים נמצאים רישיונות לפטנטים על רצפים גנטיים. אומנם ביוני 2013 קבע בית המשפט העליון האמריקני בעניין *Myriad* שרצף דנ"א אינו מהווה מושא לרישום פטנט, אבל על cDNA (Complementary DNA), שהוא דנ"א מסוננתו המשמש בעיקר לשיבוט גנים) עדיין ניתן להגן באמצעות רישום פטנט, *Association for Molecular Pathology v. Myriad Genetics*, 569 U.S. 576 12-398 (2013); שוקי הנתונים הגנטיים אינם גלויים לעין כשוקי נתונים אחרים, מפאת ההגנה הרחבה על מידע רפואי אישי. שוק שבו נסחר חומר "ממשי" הוא השוק הגדל של שיבוטי דנ"א ושל תאי גזע עובריים. ראו Emili Singer, "Personalized" Embryonic, *Stem Cells for Sale*, MIT TECH. REV., (Aug, 30.2007), <https://www.technologyreview.com/2007/08/30/stem-cells-for-sale/>

הפילוסוף ז'יל דלז (Deleuze) כינה את הסדר החדש של הקפיטליזם הגלובלי "חברת הבקרה".⁶⁸ לדברי דלז, המעבר לחברת הבקרה התבטא בין השאר בכך שסיסמאות החליפו את החתימה, שייצגה בעבר את הפרט, ואת המספר, שייצג את מקומו של הפרט בתוך ההמון. בחברת הבקרה, הסיסמה – שלמעשה היא קוד – היא השפה החדשה של שליטה במערכות הממוחשבות, והיא הקובעת את מידת הגישה למידע. התוצאה היא, לדברי דלז, הפיכת היחיד (אינדיבידואל), כלומר מה שאינו ניתן לחלוקה, ליחידה (דיבידואל), כלומר מה שניתן לחלוקה, והפיכת ההמונים ל"מדגמים, נתונים, שוקים או מאגרים".⁶⁹ באופן זה, המעבר לדיגיטלי כרוך בהיעלמות הפרט והיעלמות ההמון גם יחד לתוך "חבילת המידע". הקוד אפיון חברות אנושיות מאז ומעולם;⁷⁰ מה שחדש במעבר שתיאר דלז הוא צורה מסוימת, חדשה, של פענוח הקוד ושל קידוד מחדש.⁷¹ בודריאר תיאר זאת עוד קודם כמעבר ממערכת של ייצוג למערכות של סימולציה, או במילים אחרות, כמטמורפוזה של הממשי להיפר-ממשי.⁷² הרכיבים, או התוכן, של הרוכד החברתי אינם כבר גזע, מעמד או מגדר (שהם דרגה של ביטוי, כלומר תופעה מסדר שני), אלא הם חלקי גוף או חלקים של תנועות הגוף, רסיסי קול, צבעים של חלקי גוף, צלקות, קעקועים, דנ"א, כלומר כמעט כל תו היכר שאפשר לחבר לתווי היכר נוספים לשם ייצור אינדיבידואלים.⁷³

פרגמנטציה זו של ייצוגי הפרט האנושי, שבה הזהות מתפרקת לרכיבים הולכים וקטנים של זהות, כלומר ל"פרגמנטים של זהות", היא המאפשרת, בין השאר, את הסחרתם של פרגמנטים אלה. פער ייצוג כפול מתקיים כאן: בין הפרגמנטים עצמם לבין הדימוי של אותם פרגמנטים, ובין הפרגמנטים הללו לבין הזהות בכללותה. פער הייצוג הזה מהווה מצע נוח להסחרת הזהות, מכיוון שהסימן ה"מזוהה" מרוקן ממשמעות, הופך למסמן אלגורי, ובמושגים מרקסיסטיים נוכל לומר שהוא עובר פטישיזציה בדומה לכל סחורה אחרת. הטכנולוגיה מאפשרת את פירוקו של המכלול שהמופע "הממשי" של הפרט מורכב ממנו לפרגמנטים הולכים וקטנים שלו, שניתן לסווגם הן בהתאם למידה שבה הם מאפשרים זיהוי ודאי של הפרט, והן בהתאם לאופן שבו הם מייצגים את המציאות. מרגע שהמידע על אודות הפרט הופך לאובייקט המנותק ממנו, הדרך להפיכתו של כל פריט מידע כזה לאובייקט סחיר בשוק קצרה.

:cDNA לרכישת com/2007/08/30/223941/personalized-embryonic-stem-cells-for-sale
<http://www.origene.com/cdna/>

68 ז'יל דלז "פוסט-סקריפטום על חברות הבקרה" תיאוריה וביקורת 24 235 (תרגמה אריאלה אזולאי, 2004).

69 שם, בעמ' 238.

70 ראו: William Bogard, *Welcome to the Society of Control: The Simulation of Surveillance Revisited*, in *THE NEW POLITICS OF SURVEILLANCE AND VISIBILITY* 55, 63 (Kevin D. Haggerty & Richard V. Ericson eds. 2005).

71 שם.

72 בודריאר, לעיל ה"ש 13, בעמ' 7. בודריאר מטרים את תיאור המעבר למה שדלז כינה "חברת הבקרה"; שם, בעמ' 40.

73 Bogard, לעיל ה"ש 70, בעמ' 66.

התנאי ההכרחי להתפתחות טכנולוגיות שנועדו לזיהוי היה ההכרה בשוני שבין פרט לפרט, בעובדה שכל אדם הוא ייחודי, וייחוד זה נוכח במופע הביולוגי, הפיזיולוגי וההתנהגותי של האדם. לצורך הפיכת הזיהוי לטכנולוגי היה צורך בתפיסה עקרונית של שונות, של אידיויסינקרטיבות המתבטאת, כמו בדוגמת הזיהוי הפלילי, בפיזיולוגיה הפרטית של האינדיבידואל (החיונית כדי להילחם בהופעתו של הפרט, במקרה זה העברייני, כישות אנונימית באופן מסוּכָּן). הטכנולוגיה משעתקת את הטבעי במטרה לזהותו, להתגבר על האנונימיות שלו ולהצליח לשייכו מחדש לקבוצה, כאשר האירוניה היא שביסוד אפשרות הזיהוי של טבע זה מצויה הנחת היותו ייחודי וחד פעמי. אכן, מתח יסודי בין הרצון להשתייך לבין הרצון להתבדל מאפיין את קיומו החברתי של האדם;⁷⁴ פרקטיקות המידע מנצלות את המתח הזה כשהן תרות אחר הייחודי לאדם, שהוא המאפשר לחזות את התנהגותו באופן מדויק יותר, אך בהמשך הן מקבעות את הייחודי כטקסט סגור, מת, שלא ישתנה עוד, כדי לשייך את האדם לפרופיל פרוטוטיפי של קבוצה. במילים אחרות, במסחרו של העצמי באים לידי ביטוי שני מאפיינים של פרדוקס הפרזיט היצרני של הקפיטליזם: תשוקתו העזה להתפשט ללא הפסקה, להתרחב ולהטמיע עצמו בכול, המלווה בו בזמן בציווי שלא לממש תשוקה זו באופן מלא לעולם.

כדאי לזכור שמה שהקדים את ההצלחות המחקריות בפענוח מבנה הגן האנושי והיישומים של מחקרים אלה, כמו את ההתפרצות של מגוון טכנולוגיות שאפשרו את הקמתם של מאגרי הנתונים של מידע אישי מזהה, היה בין השאר הניסיון לשלוט בגופים האנושיים, ברמת הגוף האינדיבידואלי וברמת האוכלוסייה. העידן שפוקו כינה "עידן הביו־כוח" התפתח בכירור כבר במאה ה־18, והביא להתפרצות מגוון טכניקות שמטרתן שעבוד הגופים ופיקוח על אוכלוסיות.⁷⁵ הקפיטליזם היה זקוק לביו־כוח על מנת להבטיח את קיומו, וזאת באמצעות ויסות מנגנוני הייצור והתאמת "תופעות" האוכלוסייה לתהליכים הכלכליים.⁷⁶ המערכת המשפטית ומערכות האכיפה גויסו לצורך הפיקוח, כשתפקידן אינו בדיוק מניעת פשיעה אלא ניהול סיכונים. היום, טכניקות ופרקטיקות "ביג דאטה" מכוונות לאתר ולהפיק "עודף" צרכני מנתונים על מנת לנהל, להקצות ולתמחר סיכונים, כלכליים או שלטוניים. לשם כך הן מתייחסות לנתונים כלאובייקט עם תג מחיר; ככל הדברים הניתנים לרכישה, הפכה הזהות למושא לכימות. אלא שטבעה הדינמי של הזהות, העובדה שהאדם תמיד עשוי להשתנות, הופך את הזהות האנושית לסחורה שלעולם לא ניתן לרכוש באופן מלא, וסביב מחסור זה, סביב העובדה שתמיד ישנה שארית אנושית שטרם מוסחרה, הלך וגדל הסחר בזהות. אלא שאם נדמה שהשארית שאינה ניתנת לצמצום, שאינה ניתנת למחיקה או לרדוקציה, של האני הממוסחר, היא כשל – אין זה אלא כשל לכאורה: השארית היא תנאי הכרחי להצלחת הקפיטליזם. זהו הגיונו של הפרזיט, שמנוע מלבקש את מותו הסופי של המארח, שהרי הדבר יוביל למותו שלו. על מנת לשרוד, הקפיטליזם מותר חלקיק שאינו מאוכל עד תום, חלקה שממנה תוכלנה לצמוח בהמשך חלקות נוספות שמהן יוכל להיזון. שאיפתו הרציונלית של

74 גיאורג זימל כיצד תיתכן חברה 257 (מרים קראוס מתרגמת, 2012).

75 פוקו, לעיל ה"ש 9, בעמ' 94.

76 שם, בעמ' 95.

הפרזיט היא להשאיר למארח כוח חיים במידה שתספיק להשתכפלות ולהתפשטות בלתי פוסקת שלו עצמו. כך, האני האנושי מתגלה דווקא כבן בריתו הנאמן ביותר של הקפיטליזם.

2. חרדת הממשי

הדיגיטציה היא השפה האוניברסלית המאפשרת לבסיסי נתונים "לדבר" זה עם זה. נדמה שהפיכתו של המידע לדיגיטלי מסמנת תנועה לעבר הלא-חומרי, הווירטואלי, מה שאיננו יכולים למשש או להריח, מה שחושינו אינם יכולים להכניע. מאידך גיסא, הדיגיטציה היא המאפשרת את הפיכתו של הווירטואלי לסחורה, למה שחוזר לתחום המטריאלי והופך לאובייקט מכוח מתן הערך וסחר החליפין, למה ששוב ככוחו להכניע ולכבוש. אומנם נראה ש"היעלמות" הקיום החומרי בשל הדיגיטציה של המידע מרוקנת את הסימן המזהה ממשמעות ומערערת למעשה את סמכותו של מושא המידע, האדם, כיצור היסטורי חד פעמי. למעשה, ככל שהיכולת הטכנולוגית זקוקה פחות לסוכנים אנושיים לצורך ביצוע פעולות הנוגעות לפרט מסוים, כך נחשף פחות ופחות מההקשר הנרטיבי וההיסטורי של הפרט במהלך ביצוע פעולות אלה. בנוסף לניתוק הפרט מההקשר ההיסטורי שלו, גם המכאניקה הלא-פרסונלית מעצימה את הפער בין האדם לבין "הדבר" עם כל שיפור בטכנולוגיה.⁷⁷ בהשאלה מתחום היצירה האומנותית, יצירת העתקים מורידה את ערכו של המקור שממנו נעשו העתקים אלה, או בלשונו של ולטר בנימין, היא "מבטלת את ההילה" של המקור;⁷⁸ נוכל לחשוב על היכולת לשעתק פרגמנטים של זהות הפרט בכמות לא מוגבלת כעל היכולת הטכנולוגית לרדד ולצמצם את "הילתו" של המקור, שהוא במקרה זה הפרט האנושי. בהנחה שאכן כך הם פני הדברים, מדוע לאדם לבקש את מחיקת ההילה שלו, את ערעור סמכותו כסובייקט של ההיסטוריה?

הפסיכואנליטיקאית ג'ואן קופ'ג'ק (Copjec) תיארה את החרדה כתחושה של היותי מחובר לעצמי שהוא זר לי, שמצד אחד איני מסוגל להפריד מעצמי, אך גם איני מסוגל להשלים עם הידיעה כי הוא שייך לי.⁷⁹ תוצאת החרדה היא הציווי להימלט אל החברתי, בניסיון לאתר שם דימוי של עצמי.⁸⁰ המופעים השכיחים ביותר של החרדה הם "האפקטים החברתיים" של אשמה או בושה, אותם ניתן לתאר כשתי צורות שונות של חרדה.⁸¹ אירוע הבושה אינו, כפי שמקובל לטעון, תגובה למבט מגנה של האחר, אלא הוא הפרעה למעגל המנחם של ההכרה מחדש הנוצר כאשר מבטי שולח אליי בחזרה דימוי המאשר את זהותי. מבטי מופרע על ידי מבט ריק, על ידי דימוי מרוקן.⁸² חוויית הבושה היא לחוות את עצמי לא כאובייקט

77 ראו: ALBERT BORGSMANN, TECHNOLOGY AND THE CHARACTER OF CONTEMPORARY LIFE: A PHILOSOPHICAL INQUIRY 47 (1984).

78 בנימין, לעיל ה"ש 64, בעמ' 159-158.

79 Joan Copjec, *The Object-Gaze: Shame, Hejab, Cinema*, 27 Filzofski Vestnik 163, 170-171, 176 (2006).

80 שם, בעמ' 174.

81 שם.

82 שם, בעמ' 166.

מבוזה או מושפל, אלא לחוות את עצמי כסובייקט.⁸³ אלא שההימלטות מהחרדה באמצעות הבחירה בקיום חברתי, היכן שאנו מופיעים לא רק לעיני עצמנו אלא גם לעיני אחרים, כלומר הופכים לאובייקט, הופכת לבעייתית כאשר מסתבר שתחום הנראות החברתית מציע השתקפות גרועה, או שטחית, של מי אנחנו, כך שבעצם השגתה של נראות חברתית נראה שהפרט מאבד את עצמו; כאשר בין כל הדימויים של האחרים ואלה שלי אני נותרת עדיין בחזקת נעדרת; כאשר המחיר של הופעה בעולם הוא אובדן המבט שלי עצמי, של ה"אני" שרואה את עצמו במופע הציבורי. חשבו על "חברות" ברשת החברתית.

האפשרות לחוות את עצמו כאובייקט, לאשר את זהותו, היא חבל ההצלה של הפרט, הן מתחושת החרדה לנוכח דימוי מרוקן שלו, כלומר לנוכח חוויית עצמו כסובייקט, והן לנוכח היעלמותו בין שטף הדימויים הריקים המאכלסים את המרחב החברתי. הפיכת העצמי לסחורה אינה אלא חוליה מתבקשת נוספת בשרשרת הניסיונות – הכושלים, יש להודות – של האינדיבידואל המודרני להשתחרר מכבלי החרדה, שאינם מובילים אלא להידוק כבלי. שהרי הסחרת העצמי היא ההעצמה האולטימטיבית של הסחורה ההיפר-ממשית; היא מממשת את התנועה שבדוריאר טען שהיא היחידה האפשרית בעולם הסימולציה – תנועת הקריסה. קריסת המובן, קריסת הקצוות, מתממשת כאן בכל הכיוונים והרמות: ראשית קריסת ההפרדה בין שני צידי הממשי – החומרי והאנושי – ובהמשך קריסת ההפרדה בין הממשי והוירטואלי. ההון היה, לדברי בודריאר, "הראשון שניזון לאורך ההיסטוריה שלו מההרס של כל מושא הוראה, של כל תכלית אנושית, הראשון שניתן את כל ההבחנות האידאליות בין אמת לשקר, בין טוב לרע, כדי לבסס חוק רדיקלי של שקלוליות וחליפין, כלל הברזל של שלטונו".⁸⁴ אולם היום, הוא מוסיף, היגיון זה עבר רדיקליזציה; האיום כבר אינו נובע מהממשי אלא מהסימולציה, ומכאן ההיסטוריה האופיינית לתקופתנו: היסטוריית הייצור והשעתוק של הממשי. הפרט כולו בסימולציה שגם ההתנגדות לה היא מראית עין ותו לא; צורת ההתנגדות לדה-הומניזציה העומדת לכאורה בפניו היא דרישת מחיר גבוה יותר תמורת זהותו, כביטוי לדרישה מוסרית לבטא את חשיבותו של ערך באמצעות תג מחיר גבוה. למעשה, סימון הערך כסוג של התנגדות נופל כפרי בשל לזרועותיה של הסימולציה, בשירות תיאטרון הערך הגדול שבו משתתפים כולנו. ההוקעה המוסרית של הסחרת העצמי אינה אלא החיאה של סדר מוסרי שבו חפץ ההון, שבהיותו חסר מוסר נדרש לו מבנה-על מוסרי לשם תפקודו. לכן, "...[ו]כל מי שמחולל מוסריות ציבורית זו (באמצעות זעם, הוקעה וכו'), מקדם ספונטאנית את סדר ההון..."⁸⁵ והניסיון "לגנוף בהון על שאינו מציית לחוקי המשחק, כאילו ההון יבין שעליו לציית לחווה החברתי ולמלא את חובותיו כלפי החברה"⁸⁶ הוא עקר במקרה הטוב, מסוכן במקרה הגרוע, ומכל מקום נגוע באי הבנה טראגית של מצב העניינים.

כל אחד מאיתנו הוא גם אחר ביחס לעצמו, ואחרות זו ביחס לעצמנו היא הייחודיות שלנו, היא חירותנו. לכן על הגדרה הולמת של זהות לאפשר דווקא, כפי שניסח פוקו, "להרחיק אותנו מרציפיותינו, ולהרחיק אותנו מנטייתנו לחפש רציפיות אלה ולהיצמד אליהן

83 שם, בעמ' 167.

84 בודריאר, לעיל ה"ש 13, בעמ' 28-29.

85 שם, בעמ' 21.

86 שם.

ביאוש, כאילו היינו יכולים בכלל לאסוף את כל סימני ההיכר העתידיים שלנו ולהתוות באמצעותם את דמותנו העתידית". על הגדרה כזו לקבוע "שאנחנו הברדל, שתבונתנו היא ההברדל בין השיחים, שתולדותינו הן ההברדל שבין הזמנים, שהאני שלנו הוא ההברדל שבין המסכות. שההברדל, לא זו בלבד שאינו מקור שנשכח ונמצא מחדש, אלא שהוא אותו פיזור שאנו מהווים ויוצרים".⁸⁷ הברדל זה הוא פנימיותו העקרונית של הפרט, ולמעשה אין הוא ניתן לניסוח כלל. פנימיות עקרונית זו אינה עוברת בהכרח לרשותו של המחזיק במי שנמכר לעבדות כיחידה שלמה. מה שפוקו כינה "הברדל", הוא המדומיין האחרון של שארית אנושית. אובדן השארית, בהמשך לאובדן יכולת הרפלקסיה העצמית של האדם, היא אובדן חירותו. המאה העשרים תיזכר כמאה שבה הצליחה האנושות להגיע אל סיפו של עתיד אפל מכפי שהעזו לדמיין בני המאות הקודמות. לגילוי מבנה הדנ"א, שציין אופק חדש ביכולת לפירוק האנושי, קדמו פרויקט מנהטן, הפעלת הכור הגרעיני הראשון בתולדות האנושות, והטלת הפצצה "ילד קטן" על הירושימה, ב-6 באוגוסט 1945 בשעה 8:15. האנושות למדה שבין המציאות לבין כיליונה המוחלט מפרידה לחיצת כפתור זחוחה, ומאז שבוים כולנו, כשם שציין בודריאר, במחנה המעצר של הרתעה ממארת. שורדי המאה העשרים וצאצאיהם חיים בצל הידיעה שבכוחם לכלות ולהתכלות מבלי שיתירו אחריהם דבר.⁸⁸ עידן המידע הוא ניסיונו הנואש לחמוק מעבודת האבל על חיינו בעידן האטום, על אובדן המדומיין שלנו, אובדן השארית. עותק מודפס של מאמר זה לא ישרוד את הירושימה הבאה. אולי, אנו תוהים, מה שהמימן והציקלון יתקשו לכלות, הוא את הווירטואלי. האדם המייחל להותיר אחריו דבר בעולם שחומריותו מוטלת בספק, תולה בווירטואלי את תקוותו הנואשת לגבור על המצב האנושי החדש. במחיר נזיד ערשים.

87 מישל פוקו הארכיאולוגיה של הידע 127 (אבנר להב מתרגם, 1969, 2005).

88 וכך הסביר הפילוסוף גינתר אנדרס את ההברדל הבלתי נמנע בין האדם לטכנולוגיה שיצר: "...זו הדילמה הבסיסית של העידן שלנו: אנחנו קטנים מעצמנו. במילים אחרות, איננו מסוגלים ליצור דימוי של משהו שאנו עצמנו יצרנו. במובן זה, אנחנו אוטופיסטים הפוכים: בעוד שאוטופיסט אינו מסוגל ליצור את הדברים שהוא מדמיין, אנו איננו מסוגלים לדמיין את הדברים שאנו יוצרים". Günther Anders, Die Atomane Drohung 96 (1981).